

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

Vilnius

1991

Redakcinė kolegija:

**Egidijus Aleksandravičius, Antanas Kulakauskas,
Rimantas Miknys, Egidijus Motieka, Antanas Tyla**

Recenzavo;

Gediminas Rudis

TURINYS

Pratarmė.....	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS	7
<i>Vladas Strutavičius</i> . Konstituciniai sumanymai Lietuvoje XIX a. pradžioje (1806-1812 m.)	7
<i>Egidijus Aleksandravičius</i> . 1863 m. sukilimas ir lietuvių nacionalinio judėjimo politinė programa	29
<i>David Fajnhauz</i> . 1863 metų pagrindinė valstybė Lietuvoje	41
<i>Arūnas Vyšniauskas</i> . Socialdemokratijos politinė transformacija 1896 metais	67
<i>Rimantas Miknys</i> . P. Višinskis ir Lietuvos nepriklausomybės idėja	133
<i>Arvydas Gaidys</i> . Lietuvių krikščionių-demokratų partijos kūrimosi aplinkybės (1905-1907 m.)	139
<i>Rimantas Miknys</i> . Vilniaus autonomistai ir jų 1904-1905 m. Lietuvos politinės autonomijos projektai ..	173
<i>Egidijus Motieka</i> . Didžiojo Vilniaus Seimo preliudija: Memorandumas Rusijos vyriausybei	199
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių inteligentijos politinė veikla 1914-1915 metais	231
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių politinių centrų sąveika 1915-1916 metais	253
<i>Česlovas Laurinavičius</i> . Pasvarstymai Naujųjų laikų Lietuvos valstybės pripažinimo klausimu	271
II. SENA DISKUSIJA. KUR TAŠA?	291
<i>Vanda Sruogienė</i> . Esminiu Lietuvos istorijos klausimu. Atsakymas V. Trumpai	291
<i>Vincas Trumpa</i> . Pora pastabų dėl V. Sruogienės atsakymų.....	301

III. PUBLIKACIJOS	303
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įkūrimo manifestas (projektas). Parengė <i>V. Sirutavičius</i>	303
Atgimimo priešaušryje. Parengė <i>S. Jegelevičius</i>	311
Lietuvių krikščionių-demokratų partijos programos projektas. Parengė <i>A. Gaidys</i>	327
Lietuvių Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos Pirmininkui grafiui <i>S. J. Vitei</i> (1905 m. lapkritis). Parengė <i>E. Motieka</i>	341
Lietuvos konstitucijų projektai 1916-1918 metais. Parengė <i>A. Grigaravičius</i>	351
1917 m. rugsėjo 18-22 d. Lietuvių konferencijos Vilniuje rezoliucijos projektas. Parengė <i>R. Lopata</i>	435
Mykolas Rōmeris. Juozas Pilsudskis. Parengė <i>E. Motieka</i>	441
<i>Egidijus Motieka</i> . Keletas žodžių apie <i>M. Rōmerio</i> straipsnį "Juozas Pilsudskis"	481
PODSUMOWANIE	487
SUMMARY.....	497

LIETUVOS KONSTITUCIJŲ PROJEKTAI 1916-1918 METAIS

Parengė Algis Grigaravičius

Po 1905-ųjų metų prasidėjęs spartesnis nacionalinio judėjimo struktūrizavimasis (formavosi partijų sistema, kūrėsi įvairios draugijos, gausėjo spaudos) neišvengiamai skatino politinės minties paieškas.

Nacionalinės valstybės idėja, grįsta LDK tradicija, palaipsniui įsitvirtino etnografinės Lietuvos pavidalu. Teritorinis aspektas siejosi su valstybės formos klausimu, priklausė nuo politinių orientacijų, tarptautinės situacijos ir jos "įsisąmoninimo" laipsnio, nacionalinio judėjimo brandos suvokimo.

Pateikiami trys dokumentai iš dalies apibrėžia to meto politinės minties trajektoriją. Jų publikacija paryškina keletą Pirmojo pasaulinio karo epizodų, kurie ženklina vidinę valstybingumo idėjų vystymosi logiką ir ją reprezentuoja.

1. SUMANYMAS SKELBTI LIETUVOS DIDŽIAJĄ KUNIGAİKŠTYSTĘ (1916 M.)

Kaunas XX amžiaus pradžioje buvo vienas iš tautinių judėjimo centrų. Čia gyvavo draugijos, veikė mokyklos, ėjo spauda. Kaizerinė okupacija, privertusi dalį veiklių žmonių pasitraukti į Rusiją, apribojo visuomeninį-kultūrinį gyvenimą. Slogioje aplinkoje likę kai kurie lietuvių veikėjai būrėsi apie spaustuvininką, kultūrininką Saliamoną Banaitį (1866-1933). Tai prelatas Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, kunigas Antanas Alekna ir kiti. 1916 m. sausio 2 d. lietuvių inteligentai susirinko ir parengė LDK atkūrimo postulatus. Sausio 8 ar 9 d. platesniame sambūryje kartu su atvykusiu iš Tilžės Jonu Kriaučiūnu, pasivadinę Vyriausiuoju lietuvių tautos komitetu, nutarė spausdinti minėtus postulatus ir LDK konstitucijos projektą¹.

Prisiminimuose apie S.Banaitį spaustuvės vedėjas B.Bauža rašė, kad buvę atspausdinta 800 egzempliorių atsišaukimų su šių dokumentų tekstais, pataisytais

J.Kriaučiuo. Kitą dieną lapeliai jau atsidūrė Suvalkijoje (tai rodo, kad akcija buvo suplanuota). Juos platino mokytojų kursų klausytojai. Tuoj prasidėjo kratos. B.Baužą ir A.Kairiūkštį vokiečių policija areštavo. Kadangi prieš juos būta tik vieno asmens parodymų, už užstatą abu paleido, palikę policijos priežiūrai². Tuo metu Kaune buvęs kunigas dras Juozas Purickis atsišaukimą išsivežė į Šveicariją, iš kur šis pateko į Ameriką. Be to, dirbdamas Lietuvių informacijos biure, jis pasirūpino, kad LDK paskelbimo žinia patektų į šveicarų ir prancūzų laikraščius³. J.Puzinas dar mini ir JAV spaudą.

Minėtas 1916 m. sausio 8 ar 9 d. susirinkimas vyko slapta, todėl suprantama, kad atsišaukime nenurodyti autoriai ir vieta. Latvių atstovai pridėti dėl svarumo. Atgalinė data - sausio 6 d. - nurodyta tam, kad vokiečių policija nesusietų atsišaukimo pasirodymo su J.Kriaučiuo atvykimu.

Konstitucijos projektą, "pasiremiant mažesniųjų Europos valstybių konstitucijų tekstais", parengė S.Banaitis⁴. Jame minimos trys kaimynės - lietuvių, latvių ir baltarusių tautos. Keliama konstitucinės monarchijos idėja, suvienijanti lietuvių ir latvių žemes (numatant galimybę jungtis ir baltarusiams). Taigi lietuvių-latvių bendrumas susietas su LDK vaizdiniu. Visos sudėtinės dalys turėjo turėti autonomiją.

Garantuojama tikybos, žodžio, spaudos ir susirinkimų bei draugijų laisvė. Pagrindinė religija - katalikybė. Ją turi išpažinti ir didysis kunigaikštis su šeima. Kunigaikštis yra vyriausiasis kariuomenės vadas. Jam priklauso vykdomoji valdžia. Numatyti du seimai - didysis ir paprastasis. Didysis renka naują dinastiją ir sprendžia konstitucijos pakeitimo klausimus. Finansų svertai palikti seimui. Seimui paleisti kunigaikštis turi turėti 3/4 Ministrų tarybos narių sutikimą. Taryba atsakinga seimui. Ministrus skiria kunigaikštis. Paprastasis seimas leidžia įstatymus, nustato mokesčius ir reikalauja "ministrų paaiškinimų". Teismas nepriklausomas.

Tačiau projekte galima rasti prieštaravimų. Pvz., neaiškus autonominių kraštų seimų statusas, didžiojo ir paprastojo seimo santykis ir t.t. Vis dėlto S.Banaičio projektas atspindėjo aiškia tendenciją į savo valstybę. Postulatų

preambulėje rasime: "... atėjo valanda, kuomet iškilo klausimas jau nebe apie autonomiją, bet apie visišką Lietuvos Kunigaikštystės savarankiškumą". Atribotame nuo pasaulio Kaune buvo atsiliepta į tautų apsisprendimo idėją. Taigi aiškiai buvo suvokta visų trijų tautų bendros kovos būtinybė už savo teises.

Literatūra:

¹ Iš mūsų 1916 m. atsiminimų protokolas // Lietuvos aidas. - 1933 vasario 15. - Nr. 38; J.Puzinas Rinktiniai raštai. T.2. Kultūros ir politikos istorija. - Chicago, 1983. P.546.

² B.Bauža. Atsiminimai apie Sallamoną Banaitį // Naujoji Romuva. - 1934 birželio 10 d. - Nr. 178-179. - P. 447-448.

³ Sallamonas Banaitis // Rytas. - 1933 gegužės 6. - Nr. 102; J.Puzinas. Min. veik. - P. 548.

⁴ Pirmoji Lietuvos konstitucija // Dienos naujienos. - 1933 vasario 21 d. - Nr. 42.

Priedas I.1.

Postulatai

Nuo Vyriausiojo Lietuvos Tautos Komiteto

Didysis Vilniaus Seimas gruodžio 4-5 dieną 1905 metais yra nutaręs reikalauti Lietuvos Kunigaikštystei autonomijos. Autonomiškoji Lietuvos Kunigaikštystė privalo susidaryti iš etnografiškosios Lietuvos ir gretimų šalių, kurios panorėtų prie jos prisidėti. Didžiojo seimo reikalavimų Rusija išpildyti nenorėjo, nors mūsų atstovai tą klausimą buvo po kelis kartus iškėlę. Dabar atėjo valanda, kuomet iškilo klausimas jau nebe autonomija, bet apie visišką Lietuvos Kunigaikštystės savarankiškumą. Sausio 6 d. 1916 metų susivažiavę Lietuvos bei Latvijos atstovai nutarė reikalauti abiem toms šalims drauge pilnos nepriklausomybės.

Vyriausias Lietuvos Tautos Komitetas Lietuvoje, dalyvaujant ir Latvių atstovams, susirinkęs sausio 6 dieną 1916 m. ir apsvarstęs dabartinį Lietuvių ir Latvių stovį

šarysėje su pasaulio karu bei politika, nutarė viešai paskelbti žemiau išdėstomuosius Lietuvių ir Latvių tautos postulatus:

1) Kadangi lietuviai ir latviai sudaro tautinę grupę, visiškai atskirą nuo salvų ir germanų tautų tiek savo kalba, tiek istoriška praeitimi, tai vardu dabartinio karo iškelto tautybės principo gera valia susijungę sudaro atskirą savavaldę konstitucinę valstiją senovišku vardu DIDŽIOJI LIETUVOS KUNIGAİKŠTĪJA su autonomijos teisėmis abiem sudėtinėm dalim su vienu bendru kunigaikščiu iš senovės Lietuvių kunigaikščių giminės.

2) Toji Didžioji Lietuvos Kunigaikštija susidaro iš lietuviškai-latviškųjų etnografiškųjų kraštų, atsiremama į Baltijos jūrą.

3) Kadangi senovėje prie Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos prigulėjo ir Baltarusiai, tai, jei pripažintų sutinkamu su savo tautiniais siekais, ir jie gali prisidėti, kaip trečioji sudėtinė dalis su tokiomis pat autonomijos teisėmis.

4) Ribas tuodviejų resp. trijų sudėtinių DIDŽIOSIOS Lietuvos Kunigaikštijos autonomiškųjų dalių nuspręs bendra jų atstovų komisija.

5) Su šiais postulatais Vyriausias Lietuvių Tautos Komitetas šaukiasi į pasaulio karui pasibaigus, taikos kongresą.*

VYRIAUSIASIS LIETUVIŲ TAUTOS KOMITETAS

Priedas 1.2.

Savivaldės Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės konstitucijos pamatai

§ 1. Gyventojų teisės

Laisvė tikybu, žodžio, spaudos, susirinkimų ir draugijų. Etnografiškoje Lietuvoje vyriausioji tikyba Rymo katalikų.

---

* Iš mūsų 1916 m. atsiminimų protokolas // Lietuvos aidas. . 1933 vasario 15 d. - Nr. 38; J. Puzinas. Rinktiniai raštai. T.2. Kultūros ir politikos istorija. - Chicago, 1983. - P.546.

turi ją išpažinti Kunigaikštis su visa šeimyna. Kiti tikėjimai turi pilną laisvę, jeigu nekenkia visuomenės tvarkai. Kiekvienas gyventojas gali pašaukti tiesos¹ visus valdininkus, išskiriant ministerius.

§ 2. Kunigaikščio teisės

Kunigaikštis yra vyriausiasis kariuomenės vadas. Jam priguli išpildomoji valdžia, kurią jis vykina, pradedant¹ ministeriams. Patvirtina ir apskelbia naujus įstatymus. Skiria visus Kunigaikštystės valdininkus. Suteikia amnestiją politiškiems ir malonę kriminališkiems prasikaltėliams. Apskelbia karą, daro santalkas ir susitarimus su kitomis valstybėmis, pranešdamas apie tai Seimui, kiek leidžia Kunigaikštystės reikalai. Susitarimai, kurie apsunkina valstijos išdą, kurie viešai ir privačiai paliečia kaikiurių¹ Lietuvos gyventojų teises, gali būti daromi, tiktai Seimui pritariant. Sušaukia ir paleidžia Seimą. Kilus nesusipratimams tarp Kunigaikščio ir Seimo, gali išskirstyti¹ Seimą, pritariant ministerių 3/4 balsų ir su sąlyga vėl sušaukti po 4 mėnesių. Išskirsčius Seimą, gali išleisti įstatymus, jeigu pasirašo visa ministerių taryba.

Išleistieji tokiu būdu įstatymai turi būti įteikti pirmajam Seimo posėdžiui apsvarstyti.

§ 3. Seimų organizacija

Rinkimai į Seimą turi būti daromi lygiu, teisiu¹ ir slaptu balsavimu. Paprastajam Seimui nuo 20000 vyriškos ir moteriškos lyties gyventojų turi būti išrinktas 1 atstovas, o Didžiajam Seimui nuo to pat gyventojų skaičiaus 2 atstovu. Rinkimuose dalyvauja kiekvienas gyventojas sukakęs 21 metus amžiaus, neprastojant¹ gyventojų teisių. Atstovus renka 4 metams. Atstovu gali būti išrinktas kiekvienas gyventojas, sukakęs 25 metus amžiaus. Seimas išrenka iš savo tarpo prezidiumą. Seimo atmetas valdžios sumanymas negali būti duotas (svarstyti) tam pačiam Seimui antrą kartą.

§ 4. Seimų teisės

Paprastas Seimas gali išleisti naujus įstatymus ir išpildyti² senuosius. Nustato mokesčius, užtraukia valstijos paskolas, reikalauja nuo ministerių pasiteisinimo prieš Seimą arba teisme.

Didysis Seimas: 1) išnykus Kunigaikščio šeimynai, sprendžia apie valdymo būdą ir renka naują dinastiją³, 2)

Sprendžia apie Konstitucijos pertaisymą ir naują Lietuvos ribų nustatymą.

§ 5 Ministerijos ir valstijos tarybos organizacija

Ministerius skiria Kunigaikštis iš gyventojų, neprastojusių teisių. Kunigaikščio giminės negali būti ministeriais. Ministeriai atsako prieš D.Kunigaikštį ir prieš Seimą. Šalia Ministerių Tarybos veikia valstijos taryba. Valstijos tarybą renka D. Kunigaikštis ir Seimas. Kunigaikštis paduoda Seimui 16 kandidatų, iš kurių Seimas išrenka 8 ketveriems metams. Kiekvienas Seimas, susirinkęs pirmą kartą, nurodo D. Kunigaikščiui 16 kandidatų iš atstovų. D.Kunigaikštis išrenka taip pat 8 ketveriems metams. Valstijos tarybai priklauso arkivyskupas ir aukštųjų mokyklų rektoriai. Valstijos Taryba paduotus valdžios ar Seimo įstatymų projektus arba administracijos įsakymus apdirba ir, įteikdama Seimui, aiškina patariamam balsu. Valstijos Taryba ir Kasacijos Teismas teisia D.Kunigaikščio gimines, ministerius ir aukštuosius valdininkus. Nuteistam ministeriui D.Kunigaikštis gali suteikti malonę, jeigu pritaria Seimas.

Latvijoje ir Baltarusijoje Seimai renka ministerių pirmininkus iš savo tarpo, kuriuos paduoda užtvirtinti D.Kunigaikščiui. Užtvirtintasis ministeris pirmininkas skiriasi ministerius padėjėjus. Apie Lietuvos, Latvijos-Baltarusijos bendrus reikalus sprendžia bendra, sudėtinė visų trijų šalių ministerių taryba.

§ 6. Finansai, armija, teismas ir bažnyčia

D. Kunigaikščio turtas nuo valstijos turto turi būti aiškiai atskirtas. Peržiūrėti visoms atskirų valstijos instancijų apyskaitoms Seimas išrenka komisiją iš 5 atstovų. Visuotinas kareiviavimas, Naujokų kontingentą nutaria Seimas⁵. Teismo nepriklausomybė. Teismo rezoliucijos⁶ turi nurodyti statuto⁷ paragrafus, kuriais remiasi. Prisieusiųjų teismai teisia: politiškuosius, kriminališkuosius ir dėl spaudos dalykų prasikaltusiuosius. Bažnyčios dalykus tvarko arkivyskupas, susinešdamas tiesiai su popiežiumi. Visi tikėjima(i) esti valstijos kontrolėje.

§ 7. Konstitucijos pertaisymas

Konstitucijos pertaisymo projektą gali sudaryti D.Kunigaikštis arba Seimas, aiškiai suformulavęs norimąsias

pataisas. Didysis Kunigaikštis sumanytojų projektą teikia Seimui, o po 4 mėnesių sušaukia Didįjį Seimą. Seimas savo sumanytą projektą svarsto trijuose posėdžiuose, perskirstuose penkių dienų tarpais. Prie balsavimo turi būti 3/4 atstovų ir pritarus 2/3 balsų, suformulavę projektą, įteikia D. Kunigaikščiui. Po 4 mėnesių D. Kunigaikštis sušaukia Didįjį Seimą. Abiejuose atvejuose Didysis Seimas svarsto tik tas permainas, kurios yra paduotos.

Didysis Seimas savo nutarimus duoda Kunigaikščiui patvirtinti.

Lietuviai, dar gyvuoja mūsų atmintyje Didysis Vilniaus Seimas, dabar karui baigiantis rinkimės į naują Seimą, skirdami iš kiekvienos parapijos bent 2 atstovu išrinkti Lietuvai Kunigaikštį iš Senovės Lietuvos Kunigaikščių giminės. Daug dar turėsime nukęsti, bet artinasi valanda ir mes, eidami ranka į ranką su mūsų bendrabroliais Latviais ir Baltarusiais, numesime prispaudėjų jungų ir valdysime patys sava valdžia, sava vyriausybe, išrinkta iš savo tarpo.

Lai Dievas laimina mūsų darbus ir mūsų aukas, nes reikalaujame sau lygių teisių gyventi pasaulyje kaip ir kitos tautos.

L/ietuvių/ T/autos/ Komitetas.

Pirmoji Lietuvos konstitucija // Dienos naujienos. - 1933
vasario 21 d. - Nr.42

Kai publikacija jau buvo parengta, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraštyne Kipro Bielinio fonde buvo rastas išlikęs vienas konstitucijos egzempliorius (Žr. F. 5. - S. v. 1322. - L. 1-3). Tai šapirografu atspausintas trijų lapų tekstas, kuriame yra "Postulatai" ir "Konstitucijos pamatai". Nuo skelbiamo teksto nesiskiria, tik praleista paskutinė penktojo "Postulato" pastraipa (l.l. 1 a.p.).

"Tas nutarimas yra paskelbtas pasaulio tautų spaudoje ir įteiktas kelių neutralių valstijų vyriausybėms. Lietuvos nepriklausomybės klausimą privalo svarstyti pasaulio tautų kongresas, karui pasibaigus".

Paaiškinimai:

- ¹ Taip tekste
- ² Turėtų būti "papildyti".
- ³ Tekste: distancija.
- ⁴ Tekste: "organizacijos".
- ⁵ Taip tekste.
- ⁶ Nuosprendžiai.
- ⁷ Kodekso.

2. LIETUVOS AUTONOMIJOS PROJEKTAS (P.LEONAS. 1916 M.)

Prasidėjus I pasauliniam karui į Rusiją pasitraukę lietuvių visuomenės veikėjai brandino Lietuvos valstybingumo atstatymo planus. Vienas iš konkrečių žingsnių šia linkme buvo tuometinio Rusijos konstitucinės demokratų (kadetų) partijos CK nario, Petro Leono veikla Maskvoje. 1916 m. kovo 28 d. jis kreipėsi į kadetų vadovybę dėl Lietuvos ateities¹. Kadetų CK, atsižvelgdama į tai, sudarė Lietuvos reikalų komisiją (P.Miliukovas, A.Kornilovas, M.Yčas, P.Leonas)². 1916 m. rugpjūčio 25 d. minėtai komisijai P.Leonas pateikė savo paruoštą Lietuvos autonomijos projektą ir prie jo aiškinamąjį raštą. Kaip teigė P.Leonas, projekto dalį, aptariančią bažnytinius reikalus, parengė J.Tumas arba M.Yčas. Su projektu buvo susipažinę ir kiti lietuvių veikėjai³. Svarstymai komisijoje užsitęsė. Kadetų poziciją dėl Lietuvos autonomijos atskleidžia P.Miliukovo žodžiai M.Yčui: "Kas lenkams esanti autonomija, tai lietuviams atitinka savivaldybes"⁴.

1916 m. rugsėjo 29 d. projektas pasirodė čikagiškėje "Lietuvoje"⁵. Į JAV jį nuvežė M.Yčas⁶. JAV ir Rusijos lietuvių spaudoje kilo diskusija. Ypač aštriai reagavo "Naujoji Lietuva" (leista Rusijoje), kur 1916 m. lapkričio 13 d. numeryje pabrėžta, kad šis projektas nusirašytas nuo Lenkijos autonomijos projekto, pateiktojo Dūmai 1915 m.⁷

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad "Lietuvoje" publikuoto projekto pirmasis punktą apie Lietuvos teritoriją praleistas.

Tik 1917 m. balandžio mėn. projekto autorius jį paskelbė "Santaroje"⁸.

Kadetų suformuota Lietuvos reikalų komisija tęsė darbą, įvyko du jos posėdžiai⁹. Tačiau po Vasario revoliucijos, kaip pažymi P.Leonas, "gyvenimas nuėjo kitais keliais ir komisija išnyko"¹⁰. Kaip aiškėja iš 1919 m. kovo 30 d. "Lietuvos" vedamojo, kadetai nepriėmė projekto, atsiribodami nuo autonomijos projekto autorių.

Pažymėtina ir tai, jog Lietuvos autonomijos projektu vėliau naudojosi Lietuvos Respublikos Steigiamojo Seimo konstitucinė komisija¹¹.

Lietuvos autonomijos projekto originalus tekstas parengtas rusų kalba. Kartu su juo čia publikuojamas lietuviškas tekstas - paties P.Leono atliktas vertimas, kuris išliko jo atsiminimuose. Ten pat yra ir P.Leono aiškinamasis Lietuvos autonomijos projekto 1916 m. rugpjūčio 25 d. raštas kadetų partijos CK Lietuvos reikalų komisijai.

Literatūra:

¹ Leonas P. Mano pergyvenimai (1914-1919 m.) // Mūsų senovė. - II t. - Nr. 4(9). - K., 1939. - P. 429-431.

² Leonas P. Mano pergyvenimai (1914-1919 m.) // Lietuvos Mokslų Akademijos bibliotekos rankraščių skyrius (MAB RS). - F. 117. -S.v. 1204. - L. 166.

³ Tai patvirtintų multiplikuoti projekto egzemplioriai, saugomi A.Tumėno ir M.Sleževičiaus fonduose (Lietuvos CVA. - F. 1557. - Ap. I. - B. 135. - L. 1-7; F. 1437. - Ap. I. - B. 22. - L. 10-14.

⁴ Leonas P. Mano pergyvenimai (1914-1919 m.) // MAB RS. - Op. cit. - L. 200.

⁵ Žr.: Lietuva. - 1916 m. rugsėjo 29 d. - Nr. 39. - P. 4-5; spalio 6 d. - Nr. 40. - P. 4.

⁶ Bartuška V. Lietuvos nepriklausomybės kryžiaus keliais. - Klaipėda, 1937. - P. 272, 273.

⁷ Naujoji Lietuva. - 1916 m. lapkričio 13 d. - Nr. 46. - P. 2.

⁸ (?) Lietuvos žemė // Santara. - 1917 m. balandžio 17 d. - Nr. 8. - P. 2.

⁹ Leonas P. Mano pergyvenimai (1914-1919 m.) // MAB RS. - Op. cit. - L. 201-202.

¹⁰ Ten pat. - L. 200.

¹¹ Toliušis Z. Petras Leonas (1864-1938 m.) Gyvenimas ir darbai. - K., 1939. - P. 20.

Priedas2.1.1.

В комиссию Центрального Комитета партии народной свободы по Литовскому вопросу

Москва

25 августа 1916 г.

Члена этой комиссии
П. С. Леонаса

Представляя комиссии Центрального комитета партии к/а/д/е/тов проект автономного устройства Литвы в основных положениях, считаю долгом сопроводить его нижепоследующим объяснением.

В проекте автономного устройства Польши, составленным Центральным комитетом партии народной свободы, с которым я недавно познакомился, трактуется о Царстве Польском, как об единице, в своей территории и границах совершенно определенной, данной, т. е. очевидно о том Ц/арстве/ Польском в числе 10-ти губерний (с исключением, конечно, вновь образованной Холмской), какое под этим термином ныне понимаемая в Своде Законов Российской Империи. Следовательно, в предполагаемую автономную Польшу проектом включена и Сувалкская губерния. Между тем на заседании ЦК, состоявшемся 10-11 мая 1916 г., на мой вопрос о том, не обязалась ли кадетская партия предоставить полякам Литву, или ее часть - Сувалкскую губернию, мне был дан ответ, что при обсуждении автономии Польши всегда имеется в виду Польша в ее этнографических границах. Поэтому не могу не обратить внимания Комиссии на эту неточность проекта автономии Польши, составленного ЦК. Называю указанный недостаток проекта неточностью: I) в виду приведенного заявления гг. членов ЦК на заседании 10-11 мая, II) в виду существования программы партии к/а/д/е/тов по национальному вопросу вообще и III) в виду истории либеральной политической мысли Русского общества: так как еще в 60 г/оды/ прошлого столетия знаменитый Герцен выразил сочувствие стремлению поляков к автономии только потому, что последние, по его мнению, ПРИЗНАЮТ ПРАВО ВСЯКОГО НАРОДА САМОСТОЯТЕЛЬНО РАСПОЛОГАТЬ СВОЕЮ СУДЬБОЮ.

Территория Литвы в предполагаемом проекте определена в этнографических границах, принимая в основные определения

этнографического состава большинства населения не один разговорный язык, а и другие признаки принадлежности населения данной местности к той или иной национальности.

Немогу не указать, что в целях экономических следовало бы присоединить к Литве всю небольшую часть Курлянской губернии с городом Либавой, а взамен его можно было бы, поступаясь с этнографическим принципом, оставить в Курляндии местность около г/орода/ Двинска.

После войны необходимо было бы присоединить к Литве часть Восточной Пруссии, населенную литовцами.

После раздела Польско-Литовского государства Русское правительство систематически стремясь обрусить литовцев, искоренить литовский народ. Это стремление и принимаемые к достижению его меры особенно усилились со времени последнего восстания, со времен известного Муравьева, завещанию которого в отношении литовцев следовали позднейшие администраторы. По мнению Муравьева, литовцы это нетвердый народ, который быстро обрусееет, если только принять в отношении его более энергичные меры¹. (Сборник статей, разъясняющих польское дело по отношению к Зап/адной/ России. - Выпуск И. С. Шалкович. Записка вторая. Пункт 4. Стр. 304).

Эти меры принимались, меры самые жестокие до совершенного воспрещения литовской печати, даже в целях религиозных. Поэтому ополяченному духовенству, особенно в Виленской губернии, представилась большая возможность полонизировать литовцев. Суровые меры, которые должны были вести к обрусению, на самом деле имели последствием частью дальнейшее ополячивание, частью обелорусению² литовцев на окраинах территории.

Ополячившийся в лице высших своих классов - духовенства и дворянства - литовский народ на время потерял свое лицо пред миром, но в своем целом он не перестал стремиться к политической свободе и всегда принимал участие в тех революционных движениях, которые принято называть "польскими восстаниями".

Не смотря на самые неблагоприятные условия для культурного развития литовского народа и не смотря на самые жестокие меры, принимавшиеся в целях его обрусения, литовский народ не только не денационализировался, но возродился национально и проявил достаточно стойкости в отстаивании своих прав. Такое, казалось бы со стороны, уродливое явление, как изгнание в 1905 г. из школ русских народных учителей в Ковенской губернии находит себе

полное оправдание в той роли жандармов и агентов обрусения, которую играла в Литве большинство этих учителей.

В настоящее время Литва в лице сотен тысяч своих сынов, служащих в Русской Армии, участвует в общей мировой схватке за лучшее будущее.

Как другие, так и литовский народ ожидает и в праве ожидать лучшего устройства своей судьбы по окончании войны. Он содрогается при мысли о возможности возвращения тех же порядков, при которых он жил десятки лет, когда в его отчизну чиновниками назначались отбросы русского общества (за немногими конечно исключениями), совершавшие злоупотребления, которые прощались им, как усердным деятелям обрусения края.

Литовский народ не видит другой гарантии против управления, ведущего к народной темноте, рабству и общему упадку края, как /.../³ политическую автономию в достаточно широких пределах.

П. Леонас

MAB RS - F.117. - S. v.1204. - L.167-169. Originalas, rusų k., mašínraštis.

Paaiškinimai:

¹ Ši pastraipa įrašyta P. Leono juodu rašalu virš spausdinto teksto, kuris neįskaitomas.

² Įrašyta rašalu.

³ Išbraukta: "ту или иную степень". Leonas P. Mano atsiminimai. 1914-1919 m. - L. 168-169; originalas, mašínraštis.

Priedas 2.1.2.

Vertimas iš rusų kalbos

P.Leono aiškinamasis Lietuvos autonomijos projekto raštas kadetų partijos CK Lietuvos reikalų komisijai

Maskva

1916 m. rugpjūčio 25 d.

Pristatydamas K/a/d/etu/ Centrinio komiteto /Lietuvos reikalų/ komisijai Lietuvos autonominio sutvarkymo

projekta pagrindiniuose dėsniuose, laiku savo prievole pridėti prie jo sekančius paaiškinimus.

Lenkijos autonominio sutvarkymo projekte, kadetų¹ partijos CK sudarytame, su kuriuo aš neseniai susipažinau, Lenkijos karalystė laikoma kaip vienetas, savo teritorija ir sienomis pilnai nustatytas, (...) ² aišku kalbama apie tąją Lenkijos karalystę 10-ties gubernijų skaičiuje (išskyrus, žinoma, naujai sukurta Cholmo guberniją), kuri šiuo vardu yra suprantama Rusijos imperijos įstatymų santraukoje (savade). Tad į projektuojamą autonominę Lenkiją yra įterpta ir Suvalkų gubernija. Tuo tarpu CK posėdyje, buvusiame 1916 m. gegužės 10-11 d., į mano klausimą, ar neįsipareigojo³ k/a/d/etu/ partija atiduoti lenkams Lietuvą arba jos dalį - Suvalkų guberniją, man buvo atsakyta, kad, svarstant Lenkijos autonomiją, visuomet turima akivaizdoje Lenkija jos etnografinėse ribose. Tad negaliu neatkreipti Komisijos dėmesio į šią Lenkijos autonomijos projektą, sudarytą CK, netikrumą: 1) turėdamas galvoje, CK narių pareiškimą gegužės mėn. 10-11 d., posėdyje, mano čia atpasakota, A) Dėl k/a/d/etu/ partijos programos esmės apskritai tautiniu klausimu ir B) atsimindamas rusų visuomenės liberalinės politinės minties istoriją: nes, pvz., dar praėjusio šimtmečio 60/aisiais/ metais garsusis Gercenas pareiškė lenkų autonomijos siekimui užuojautą tik dėl to, kad pastarieji, jo nuomone, pripažįsta kiekvienai tautai teisę savarankiškai spręsti dėl savo likimo.

Mano patiekiamame projekte Lietuvos teritorija nustatyta etnografinėse ribose, imant pagrindu gyventojų daugumos etnografinėi sudėčiai nustatyti ne vien vartojamąją kalbą, bet ir kitus požymius, kuriais nustatoma tam tikros teritorijos gyventojų priklausomumas tai ar kitai tautai.

Negaliu nepastebėti, kad ekonominiais tikslais reikėtų prijungti prie Lietuvos visą nedidelę Kuršo⁴ gubernijos dalį su Liepojos miestu, o jo vieton galima būtų, atsisakant nuo etnografinio dėsniu, palikti prie Kuršo Daugpilį. Karui pasibaigus, reikėtų prijungti prie Lietuvos Rytų Prūsijos dalį, apgyventą lietuvių.

Lenkijos-Lietuvos valstybę padalinus, Rusijos vyriausybė sistematiškai siekė surusinti lietuvius, išnaikinti lietuvių tautą. Šitas siekimas ir priemonės, vartojamos jam pasiekti,

ypatingai sustiprėjo po pastarojo /1863 m./ sukilimo, nuo laikų žinomo Muravjovo, kurio testamentuėjo vėlesnieji administratoriai santykių su lietuviais, Muravjovo manymu, lietuviai esą menka tauta, kuri greit susirusins, jeigu tik bus taikomos jai energingesnės priemonės (žr. knygą "Slovník" ir t.t.).

Šitos priemonės buvo vartojamos, žiauriausios priemonės, iki visiško lietuvių spaudos uždraudimo net ir tikybiniam tikslams. Todėl sulenkėjusiai dvasiškijai, ypač Vilniaus gubernijoje, susidarė didelis galimumas lenkinti lietuvius. Žiaurios priemonės, kurios turėjo rusinti, tikrovėje teritorijos pakraščiuose dalinai toliau lenkino lietuvius, dalinai darė juos baltgudžiais.

Sulenkėjusi savo aukštesnią luomą - dvasiškijos ir bajorijos asmenyje, lietuvių tauta laikinai neteko savo veido prieš pasaulį, bet savo visumoje ji neperstojo siekti politinės laisvės ir visuomet yra dalyvavusi tuose revoliuciniuose sąjūdžiuose, kuriuos priimta vadinti "lenkų sukilimais".

Nors lietuvių tautos kultūriniam plėtojimuisi sąlygos buvo labai nepalankios ir jai surusinti buvo vartojamos žiauriausios priemonės, tačiau lietuvių tauta niekada neištautėjo, bet tautiškai atgimė ir pa/si/reiškė atsparumu savo teisėms ginti. Toksai, iš šalies žiūrint, rodos bjaurus reiškinys kaip 1905 m. rusų liaudies mokytojų išvaymas iš mokyklų Kauno gubernijoje, randa sau pilną pateisinimą toje žandarų ir agentų rolėje, kurią šitų mokytojų dauguma vaidino Lietuvoje.

Šiuo laiku Lietuva šimtų tūkstančių savo sūnų, tarnaujančių rusų kariuomenėje /.../⁵, dalyvauja bendrose pasaulinėse rungtynėse dėl geresnės ateities.

Kaip kitos tautos, taip ir lietuvių tauta laukia ir turi teisę laukti geresnio savo likimo, karui pasibaigus. Ji dreba pamanius, kad galėtų grįžti toji pat tvarka, kurioje ji gyveno dešimtis metų, kuomet jos tėvynėj valdininkais buvo įvairiausi rusų visuomenės atmatos (/su/ mažomis, suprantama, išimtimis), kurie piktam naudodavo savo tarnybas, bet tai buvo dovanojama jiems, kaip uoliams krašto rusinimo veikėjams. Lietuvių tauta nemato kitos garantijos prieš valdymą, kuris stūmė ją į tamsybę, vergovę ir visišką

krašto sunykimą, kaip tiktai politinę autonomiją pakankamai plačiose ribose.

P.Leonas

MAB RS. - F.117. S.v. 1204. - L. 170-173; originalas, rankraštis.

Priedas. 2.2.1.

ПРО ЭКТЪ

Основныя Положенія автономнаго устройства Литвы.

Раздѣль I. Общія положенія

Ст. 1¹

Территорія Литвы состоит из 1) Виленской губ., за исключением Виленскаго и Дисненскаго узлов, 2) всей Ковенской губернии, 3) Сувалкской губернии /.../2, 4) северной части Гродненской губ. до реки Неман, 5) частей Курляндской губ.: а) юго-восточной полосы между Ковенской губ. и Зап/адной/ Двины, отделенной от остальной площади Курляндской губ. прямою линіею, проходящею от р. Зап/адной/ Двины севернее г.Иллукста на местечко Субачь Курляндской губ. и б) юго-западнаго отрезка между Ков/енской/ губ. и морем, отделеннаго от остальной площади Курляндской губ. прямою линіею, проходящего от местечка Менкими Ковенской губ., севернее /селенія/ Рекиава /Курляндской губ./3 к Балтійскому морю.

Ст. 2

Литва, составляя нераздѣльную часть Россійскаго Государства, во внутренних своихъ дѣлахъ управляется особыми установленіями, на основаніи особаго законодательства.

Ст. 3

Для внутренних дѣлъ Литвы устанавливаются особые: 1) сеймъ, состоящій из одной палаты, 2) административное управление съ заместником во главѣ, 3) судебныя учрежденія съ Сенатомъ Литвы, 4) особый въ Совѣтъ Министровъ Министръ статсъ-секретарь по дѣламъ Литвы и 5) казна и роспись.

Ст. 4

Общія гарантіи гражданской и политической свободы, установленныя общегосударственными законами, распространяются на Литву съ тѣмъ, что мѣстнымъ законодательствомъ Литвы онѣ могутъ быть расширяемы, что тому же мѣстному законодательству принадлежитъ изданіе правилъ объ ихъ примененіи въ Литвѣ и сообразованіи съ нуждами и условіями края; причѣмъ однако для гражданъ края немедленно и навсегда уничтожаются всѣ ограниченія въ правахъ, основанныя на различіи вѣры, національности, или происхожденія. Точно такъ же равноправны граждане Литвы, не принадлежащіе ни къ какому вероисповѣданію.

Ст. 5

Въ общегосударственномъ представительствѣ жители Литвы участвуютъ посредствомъ представителей, избираемыхъ на общихъ съ населеніемъ Имперіи основаніяхъ.

Ст. 6

Никакія измененія въ настоящемъ уставѣ безъ одобренія сейма Литвы не допускаются.

Раздѣлъ II. Компетенція Общегосударственныхъ Учрежденій.

Ст. 7

Изъ вѣдѣній сейма Литвы изъемятся слѣдующія дѣла:

а) содержаніе членовъ Императорскаго Дома, а равно дѣла и учрежденія Императорскаго Двора,

б) иностранныя дѣла, политическіе и торговые договоры,

в) армія и флотъ, а также и всѣ принадлежащія военному и морскому вѣдомствамъ пути сообщенія и сооруженія,

Примечаніе: населеніе автономной Литвы имѣетъ право отбывать воинскую повинность въ сухопутныхъ войскахъ, расположенныхъ въ Литвѣ.

г) дѣла православной церкви,

д) монетное дѣло, эмиссионныя банки,

е) таможенное и акцизное законодательство,

ж) почтовое, телеграфное и общегосударственное телефонное законодательство, а также тарифы международнаго и общегосударственнаго почтована, телеграфнаго и телефоннаго сообщенія.

з) железнодорожныя тарифы международнаго и прямого внутренняго съ Имперіей сообщенія,

и) законодательство, касающееся товарныхъ знаковъ и привилегій, а также литературной и художественной собственности,

к) уголовное законодательство по дѣламъ о бунтѣ противъ Верховной власти, государственной измѣнѣ, смутѣ, нарушеніи постановленій о воинской повинности, о поддѣлкѣ монеты, цѣнныхъ бумагъ и знаковъ, о нарушеніи карантинныхъ, таможенныхъ, акцизныхъ, почтовыхъ, телеграфныхъ и телефонныхъ уставовъ,

л) общегосударственныя займы и обязательства.

Ст. 8

Изъ числа дѣлъ общегосударственныхъ, поименованныхъ въ ст. 7 настоящаго Устава подлежатъ непосредственному вѣдѣнію центральныхъ установленій всѣ дѣла министерствъ Императорскаго Двора, Иностранныхъ Дѣлъ, Военнаго и Морскаго, а также Святышаго Синода.

Раздѣль III. Учрежденія Литвы.

Глава I. Сеймъ.

Ст. 9

Вѣдѣнію сейма подлежатъ:

а) законодательство по вѣсьмъ дѣламъ края съ изытіями, указанными въ ст. 7 настоящаго устава,

б) установленіе всякаго рода налоговъ, податей, пошлинъ, сборовъ и повинностей, за исключеніемъ таможенныхъ и акцизныхъ сборовъ,

в) разсмотрѣніе и одобреніе ежегоднаго отчета, утвержденіе ежегодной росписи и смѣты доходовъ и расходовъ казны Литвы равно отчета к контролю Литвы по исполненію росписи,

г) разсмотрѣніе и одобреніе ежегоднаго отчета по управленію Литвы,

д) обсужденіе и представленіе заключеній объ издаваемыхъ общихъ законахъ и распоряженіяхъ съ точки зренія вліянія ихъ на благосостояніе края, а равно возбужденіе вопросовъ объ изданіи общихъ законовъ и распоряженій, могущихъ содѣйствовать удостовѣренію нуждъ и благосостоянію края,

е) представленіе заключеній по вѣсьмъ дѣламъ, по которымъ Правительство будетъ спрашивать его совѣта.

Ст. 10

Одобренные Сеймомъ Литвы законопроекты представляются на **ВЫСОЧАЙШЕЕ** утвержденіе чрезъ министра статсъ-секретаря по дѣламъ Литвы. Утвержденные такимъ образомъ законопроекты, за скрьюю министра, статсъ-секретаря по дѣламъ Литвы, публикуются во всеобщее свѣдѣніе въ Сборникъ законовъ, издаваемомъ въ Вильнѣ.

Ст. 11

Сеймъ Литвы собирается ежегодно въ Вильнѣ по Высочайшему повелѣнію, скрпляемому министромъ статсъ-секретаремъ по дѣламъ Литвы. Роспускъ сейма, а также перерывъ его занятій происходитъ по правиламъ, установленнымъ на сей предметъ для Государственной Думы съ тѣмъ, что подлежащіе акты Верховной власти скрпляются министромъ, статсъ-секретаремъ по дѣламъ Литвы. Каждая сессія сейма продолжается не меньше шести месяцевъ.

Ст. 12

Для законности постановлений сейма, изменяющих настоящую конституцию, необходимо присутствие не менее $3/4$ его членов и принятия большинством $2/3$ голосовъ.

Ст. 13

Способъ и порядокъ выборовъ въ первый сеймъ, его численный составъ и порядокъ его созыва определяется особымъ о немъ положеніемъ в порядке общегосударственного законодательства. Нынѣ же постановляется, что выборы въ сеймъ Литвы всегда должны происходить на началахъ всеобщаго, равнаго, прямого и тайнаго голосованія, что 10.000 чел. населенія края долженъ быть избранъ одинъ депутатъ и что члены сейма безотвѣтственны за мненія, высказанныя въ сеймъ, и неприкосновенны помимо суда.

Глава 2. Административная власть.

Ст. 14

Исполнительная власть въ Литвѣ принадлежитъ особому управленію края съ Генераль-Губернаторомъ въ главѣ, съ изытіями, указанными въ ст. 8 СЕГО УСТАВА. ГЕНЕРАЛЬ-ГУБЕРНАТОРЪ НАЗНАЧАЕТСЯ ВЕРХОВНУЮ ВЛАСТЬЮ изъ гражданъ Литвы. Онъ не можетъ состоять одновременно командующимъ войсками.

Ст. 15

Отношеніе Наместника къ сейму, устройство судебныхъ учреждений края и всѣхъ органовъ его управленія и самоуправленія, кругъ ихъ вѣдомства, порядокъ ихъ подчиненности и отношенія ихъ къ сейму, къ Наместнику и къ министру по дѣламъ Литвы будутъ определены сеймомъ Литвы въ порядкѣ, указанномъ въ ст. ст. 9 и 10 настоящаго устава.

Ст. 16

Министръ, статсь-секретарь по дѣламъ Литвы, назначается Верховною властью изъ числа гражданъ Литвы порядкомъ, установленнымъ для назначенія министромъ. Министръ, статсь-секретарь по дѣламъ Литвы: 1) представляетъ на Высочайшее усмотрѣнiе одобренные сеймомъ Литвы законопроекты и всѣ относящiеся до Литвы дѣла, подлежащiя Высочайшему усмотрѣнiю, 2) скрепляетъ и направляетъ по принадлежности исходящiя отъ верховной власти назначенiя и распоряженiя, относящiяся до Литвы, 3) участвуетъ во всѣхъ дѣлахъ Совѣта Министровъ, въ частности же по дѣламъ общегосударственнымъ, относящимся до Литвы (ст. ст. 7 и 8), представляетъ Совѣту свои заключенiя. По дѣламъ общегосударственнымъ Министръ статсь-секретарь по дѣламъ Литвы отвѣтственъ на общемъ съ другими министрами основанiи, по дѣламъ же Литвы онъ отвѣчаетъ предъ сеймомъ въ предѣлахъ вѣдомства посядняго.

Ст. 17

Завѣдыванiе въ предѣлахъ Литвы остальными общегосударственными дѣлами, поименованными въ ст. 7 настоящего устава, кромѣ перечисленныхъ въ ст. 8, принадлежитъ мѣстнымъ установленiямъ Литвы, съ тѣмъ, что сiи установленiя по всѣмъ этимъ дѣламъ дѣйствуютъ на точномъ основанiи общегосударственныхъ законовъ.

Глава 3. Судь.

Ст. 18

Высшимъ судебнымъ учрежденiемъ въ краѣ состоитъ Сенатъ Литвы имѣющiй свое пребыванiе въ г. Вильнѣ. Въ кругъ вѣдомства Сената Литвы входятъ: 1) отмена и пересмотръ окончательныхъ судебныхъ рѣшенiй и приговоровъ, а также возобновленiе уголовныхъ дѣлъ, 2) разрѣшенiя въ всѣхъ и пререкачiй между судебными и административными учрежденiями, а также между отдѣльными административными учрежденiями, 3) дѣла по жалобамъ на дѣйствiя всѣхъ административныхъ учреждений и

должныхъ лицъ края, не исключая высшихъ мѣстныхъ установлений.

Учрежденіе Сената Литвы и кругъ его вѣдомства будутъ определены ближайшимъ Сеймомъ Литвы порядкомъ, указаннымъ въ ст.ст. 9 и 10 сего устава.

Глава 4. Казна Литвы.

Ст. 19

По всѣмъ доходамъ, поступающимъ въ казну Литвы, а также по всѣмъ производимымъ ею расходамъ, какъ мѣстнымъ, такъ и общегосударственнымъ /ст. 20 и ст. 21/ составляются одна общая смета и роспись и одинъ общій отчетъ.

Ст. 20

Въ казну Литвы поступаютъ: 1) всѣ взимаемые въ предѣлахъ края прямые и косвенные палогі, подати, пошлины и сборы, 2) доходъ отъ общегосударственныхъ правительныхъ регалій въ предѣлахъ края, 3) доходы отъ всѣхъ имуществъ, капиталовъ и предпріятій Литвы.

Таможенные пошлины, взимаемая въ предѣлахъ Литвы съ транзитныхъ товаровъ, отправляемыхъ въ губерніи Имперіи, перечисляются въ общегосударственный доходъ, равнымъ образомъ пошлины, взимаемая въ предѣлахъ Имперіи отъ транзитныхъ товаровъ, отправляемыхъ въ предѣлы Литвы, перечисляются въ доходъ казны Литвы.

Ст. 21

Казна Литвы пропорціонально численному отношенію населенія края къ населенію всего государства участвуетъ въ нижеслѣдующихъ государственныхъ расходахъ: 1) по содержанію членовъ Императорскаго Дома и по Министерству Императорскаго Двора, 2) по погашенію государственныхъ займовъ и обязательствъ и уплатѣ по онымъ процентовъ съ тѣмъ, что обязательства по гарантіямъ въ пользу частныхъ железнодорожныхъ обществъ обременяютъ казну Литвы настолько, насколько эти гарантіи касаются желѣзныхъ дорогъ, находящихся въ предѣлахъ Литвы, 3)

по центральнымъ законодательнымъ учрежденіямъ, 4) по собственной Его Величества канцеляріи, 5) по Совѣту Министровъ, 6) по Министерству иностранныхъ дѣлъ, 7) по военному и морскому министерствамъ, 8) по Государственному контролю, 9) по центральному вѣдомству желѣзнодорожныхъ тарифовъ. Но ввиду разоренія края войною участие Литвы в расходахъ по погашенію госуд/арственныхъ/ займовъ и обязательствъ и по оплате процентовъ по нимъ отсрачиваются на срокъ не менее десяти летъ со дня вступленія этого закона в дѣйствіе.

Ст. 22

Размѣръ упадающей на казну Литвы доли по всѣмъ, поименованнымъ въ ст. 21 сего устава государственнымъ расходамъ определяется согласно даннымъ переписи народонаселенія, производимой каждыя 10 лѣтъ. Въ теченіи каждаго 10-я пропорці ональная доля участія въ расходахъ остается безъ измѣненія. Подлежащая уплатѣ сумма возмѣщается взаимно обѣими казнами въ теченіи 6-ти мѣсяцевъ со дня утвержденія окончательнаго отчета за истекшій годъ подлежащими центральными учрежденіями (ст. 9 и ст. 10). Порядокъ взаимныхъ расчетовъ между общегосударственными учрежденіями и казною Литвы опредѣляется особыми правилами.

Ст. 23

Въ собственность казны Литвы переходить находящееся въ предѣлахъ края, принадлежащее нынѣ казнѣ и правительственнымъ учрежденіямъ все движимое и недвижимое имущество, въ томъ числѣ казенныя желѣзныя дороги, имущество Дворянскаго и Крестьянскаго банковъ, а также капиталы и права, за исключеніемъ имуществъ и капиталовъ и правъ, принадлежащихъ министерству Императорскаго Двора, военному и морскому вѣдомствамъ. Точно такъ же переходитъ въ собственность Казны Литвы все движимое и недвижимое имущество, находящееся въ Литвѣ, принадлежавшее римско /списка/—католической церкви и взятое въ веденіе Министерства вн/утреннихъ/ дѣлъ, а также капиталы, образовавшіеся изъ этого имущества и находящіеся въ введеніи того же министерства.

/../*

Все делопроизводство въ законодательныхъ, судебныхъ и административныхъ установлен яхъ и казенныхъ заведен яхъ, а также преподаваніе въ сихъ учебныхъ заведенияхъ происходитъ на литовскомъ языкъ.

Ст. 25

Сношенія всъхъ сказанныхъ учрежденій съ правительственными установлениями Имперій, а также съ дѣйствующими въ Литвѣ правительственными мѣстами и должностными лицами вѣдомствъ министерствъ Императорскаго Двора, иностранныхъ дѣлъ, военнаго, морскаго и святѣйшаго Синода происходятъ на русскомъ языкъ.

Ст. 26

Права языковъ преподаванія въ частныхъ учебныхъ заведенияхъ и въ дѣлахъ исповѣдныхъ, в печати, публичныхъ собранияхъ, и обществахъ и союзахъ не подлежатъ никакимъ ограниченіямъ.

Ст. 27

Въ судебныхъ и административныхъ учрежденіяхъ для не знающихъ литовскаго языка будутъ переводчики. Въ сеймъ рѣчь говорящаго не на литовскомъ языкъ заносится въ протоколъ въ переводъ, сдѣланномъ присяжнымъ переводчикомъ.

Раздел У. Разршеніе пререканій между общегосударственными и автономными учрежденіями.

Ст. 28

Пререканія и споры относительно предѣловъ вѣдомства между общегосударственными учрежденіями и особыми установленіями Литвы разрѣшаетъ окончательно постоянная комиссія изъ 24

---

* 24 str. išbrauktas. Žr. vertimą.

членовъ и председателя, которая имеет место пребывания в Петрограде.

Ст. 29

12 членовъ этой комиссіи избираются общегосударственными представительными учреждениями изъ ихъ среды, а 12 — сеймомъ Литвы изъ его среды. Члены комиссіи избираются въ началъ каждой сессіи.

Ст. 30

Председатель комиссіи назначается Верховною Властью.

Ст. 31

Председатель и члены комиссіи исполняютъ обязанности впредь до избранія новаго ея состава.

Ст. 32

Порядокъ дѣйствій комиссіи и ея сношеній какъ съ общегосударственными, такъ и съ особыми установленіями Литвы опредѣляется наказомъ, утвержденнымъ самою комиссіею.

Раздѣль VI.

Ст. 33

Впредь до изданія сеймомъ Литвы особаго устава о внутреннемъ устройствѣ и управленіи края, Литва управляется на основаніи временнаго положенія о примѣненіи настоящаго устава.

ПРОЕКТЪ ДОПОЛНЕНІЯ КЪ ПРОЕКТУ ОСНОВНЫХЪ ПОЛОЖЕНІЙ АВТОНОМНАГО УСТРОЙСТВА ЛИТВЫ.

Раздѣль VII.

Отношеніе автономной Литвы къ религіи

§34.

1/ Права литовскихъ гражданъ всѣхъ религій и непринадлежащихъ ни къ какому вѣроисповѣданію равны. 2/ Общество, оправдывающее уголовное преступленіе религіозными мотивами, считается преступнымъ сообществомъ, а не религіей.

§35.

Всякій гражданинъ Литвы по достиженіи шестнадцатилѣтняго возраста опредѣляетъ, если желаетъ, къ какой религіи принадлежит, причемъ можетъ не принадлежать ни къ какому вѣроисповѣданію. Выходъ изъ религіи или перемѣна ея не можетъ быть сопряжена съ наказаніемъ или потерей правъ, кроме тѣхъ, коими данное лицо пользовалось лишь въ силу занимаемого имъ поста въ религіозномъ обществѣ.

§36.

Дѣти и подростки обоого пола, не кончившіе шестнадцатіи, принадлежать къ религіи своихъ родителей. Когда родители исповѣдуютъ разныя вѣры, дѣти причисляются къ религіи, указанной обоими родителями, а въ случаѣ ихъ разногласія, къ религіи, избираемой самими дѣтьми.

§37.

Подкидыши безъ указанія религіи и круглыя сироты, оставшіяся послѣ родителей не принадлежавшихъ ни къ какой религіи, когда поступаютъ въ воспитательныя заведенія, содержащіяся на счетъ литовской казны, воспитываются въ р.Католической вѣрь, за исключеніемъ гумбинскаго, рагайнскаго,

тильжявскаго и клайпедскаго округовъ, гдѣ дѣти упомянутыхъ категорій воспитываются въ евангелическо-лютеранской вѣрѣ, и биржанской волости, гдѣ онѣ воспитываются въ духъ реформантской Церкви.

§38.

Всякая группа совершеннолѣтнихъ гражданъ Литвы, исповѣдующихъ одинаковыя релігіозныя убѣжденія, имѣетъ право организоваться въ отдѣльное и независимое релігіозное общество, которое пріобрѣтаетъ права присущія всемъ релігіямъ въ Литвѣ, то есть: а) юридическаго лица, б) свободнаго распространенія своего ученія, в) открытія и управленія богослужебныхъ мѣстъ, учебныхъ, воспитательныхъ, благотворительныхъ и т.п. заведеній, г) избранія пастырей и ерарховъ согласно своему уставу, д) пріобрѣтенія, отчужденія, управленія и заклада движимаго и недвижимаго имущества.

§39.

Всякое установившееся или заново устанавливаемое самостоятельное вѣроисповѣдное общество, что бы пользоваться правами, перечисленными въ предыдущемъ параграфѣ, должно представить свой уставъ въ законодательныя учрежденія Литвы для распубликованія, при чемъ распубликованію не подлежатъ только тѣ уставы, въ коихъ узаконяются или оправдываются уголовныя преступленія и проступки, или проводятся правила несогласныя съ общественной нравственностью.

§40.

Никакая группа, выдѣляющаяся изъ установившейся релігіозной организаци, не можетъ предъявлять притязаній на ея имущество, въ целомъ или части, не смотря на свою численность. Только въ томъ случаѣ, когда всѣ послѣдователи одной релігіи, осѣдлые на территоріи Литвы, переходятъ въ другую релігію и церковное имущество переходитъ вмѣстѣ съ ними.

§41.

Всѣ священнослужители и ерархи всѣхъ существующихъ въ Литвѣ религіи содержатся на средства религіозныхъ организаций, къ коимъ принадлежать, не пользуются правами государственной службы, не нуждаются въ утвержденіи правительства для исполненія своихъ духовныхъ обязанностей, а отъ дѣйствительной военной службы освобождаются только при наличіи двухъ условій: а) если въ моментъ объявленія мобилизаціи находились на постоянной службѣ своей религіи. Однако священнослужители могутъ быть принудительно призваны для несенія санитарной службы и исполненія обязанностей капеллановъ за исключеніемъ епископовъ, генераль суперинтендантовъ и соответствующихъ имъ въ ерархическомъ отношеніи духовныхъ лицъ нехристіанскихъ вѣроисповѣданій.

§42.

Подготовка молодыхъ людей, посвящающихъ себя духовному званію, къ исполненію обязанностей санитаровъ на войнѣ производится въ тѣхъ учебныхъ заведеніяхъ, гдѣ они получаютъ богословское образованіе, или въ иныхъ съ согласія изъ духовныхъ властей.

§43.

Акты гражданскаго состоянія о рожденіи (крещеніи), бракосочетаніи и смерти лицъ, признающихъ религію, и ихъ малолѣтнихъ дѣтей совершаются священнослужителями, насколько сіи послѣдніе кончили среднее учебное духовное или свѣтское заведеніе. Акты же лицъ, не признающихъ религіи или признающихъ религію не располагающую средне образованнымъ духовенствомъ, составляются нотаріусами.

§44.

Дубликаты актовъ гражданскаго состоянія всѣхъ гражданъ каждаго раіона хранятся въ архивъ суда второй инстанціи. Предсѣдатель суда, провѣривъ формальную правильность актовыхъ записей, не позже одного мѣсяца со дня ихъ представленія,

вручаетъ составителю чекъ на вознагражденіе изъ казны въ суммѣ, указанной въ росписи расходовъ автономной Литвы.

§45.

Административныя власти автономной Литвы приводятъ въ исполненіе какъ судебныя такъ и административныя рѣшенія духовныхъ властей, не входя въ ихъ разсмотрѣніе, а констатируя лишь подлинность ссылки на уставъ данной религіи, опубликованный въ законодательномъ порядкѣ.

§46.

Всякій гражданинъ Литвы имѣетъ право принадлежать къ любому монашескому ордену, конгрегаціи, обществу и т.п. или учреждать таковыя явочнымъ порядкомъ, т.е. съ представленіемъ устава для регистраціи. Уходъ изъ монастырь конгрегаціи, религіознаго общества и т.п. не можетъ быть насильственно задержанъ, ни сопряженъ съ наказаніемъ или потерей правъ, кромѣ тѣхъ, коими покидающій пользовался среди покидаемыхъ, или кромѣ тѣхъ отъ которыхъ добровольно отказался, будучи уже совершеннолетнимъ, при поступленіи въ общество.

§47.

Бывшіе р.Католическіе священники, монахи и монахини право вступать въ бракъ, признаваемый государствомъ, получаютъ обратно только въ томъ случаѣ, когда перестаютъ принадлежать къ Р. католической вѣрѣ, или когда получаютъ гласное официальное разрѣшеніе отъ Римскаго Первосвященника.

§48.

Субсидіи отъ Литовской казны распределяются между вѣроисповѣдными просвѣтительными и благотворными учрежденіями сообразно съ процентомъ послѣдователей каждой изъ религіи въ населеніи Литвы; учрежденія же упомянутыхъ видовъ, основанныя на принципѣ безрелигіозности получаютъ субсидіи соответственно проценту гражданъ заявившихъ о своей непринадлежности ни къ какой религіи.

§49.

Въ случаяхъ когда богослуженіе совершается отъ имени Литвы или когда ея правительство принимаетъ участіе въ богослуженіи, то ея правительство является въ римско-католическую церковь, причѣмъ чины, не признающіе католической вѣры, могутъ присутствовать черезъ представителей.

§50.

Имущество р. католической церкви въ Литвѣ перестаетъ находится въ вѣдѣніи Министерства Внутреннихъ Дѣлъ и р.католической духовной Коллегіи въ Петроградѣ. Имперское Правительство возвращаетъ р. католической Церкви ей принадлежавшее движимое и недвижимое имущество в Виленской, Ковенской и Сувалкской губерніяхъ и части Курляндской такъ то, которое было взято подъ опеку Министерствомъ Внутреннихъ Дѣлъ, какъ и то, которое было передано въ веденіе Св. Синода какъ то церкви, монастыри, двора, дома постройки и угодія, принадлежавшіе р.католическимъ епископамъ, капитуламъ, монастырямъ, церквамъ, приходамъ и пр., конфискованные по разнымъ случаямъ въ теченіе XVIII и XIX столетій.

§51.

Означенное въ предыдущей статьѣ недвижимое имущество принимаетъ обратно тотъ р. католическій епископъ, въ епархіи котораго оно находится. Для принятія же движимаго имущества Виленской, Самогитской и Сейнской Епископы уполномочиваютъ одного отвѣтственнаго передъ ними делегата.

§52.

Библіотека и остальное движимое имущество Императорской Р.Католической Духовной Академіи возвращается Литвѣ.

§53.

Для веденія дѣлъ р.католическаго населенія Литвы въ Римъ литовскимъ правительствомъ оккредитуруется при Апостольскомъ

Престоль лицо, чинъ котораго считается равнымъ чину министра автономнаго литовскаго правительства. Если Глава Католической Церкви пожелаетъ имѣть своего представителя при правительствѣ Литвы, то этому представителю предоставляются права присущи посламъ иностранныхъ державъ.

§54.

Имущество, находившееся въ вѣдѣніи евангелическо-лютеранской Церкви въ литовской Пруссіи, послѣ присоединенія ея къ автономной Литвѣ становится собственностью этой Церкви. Въ ее собственность переходитъ такъ-же имущество, находившееся въ вѣдѣніи Варшавской евангелическо-лютеранской генеральной консисторіи, расположенное въ предѣлахъ Сувалкской губ., равно какъ и имущество еванг. лютер. церкви въ Ковенской, Виленской и части Курляндской губ. Той же евангелическо-лютеранской Церкви въ лицѣ уполномоченныхъ ею представителей выплачивается возмещеніе убытковъ, причиненныхъ войною въ прусской и русской Литвѣ, причитающееся какъ со стороны русскаго такъ и со стороны германскаго правительства.

§55.

Имущество находившееся въ вѣдѣніи Св. Синода, а расположенное на территоріи Литвы, въ моментъ введенія автономіи, за исключеніемъ упомянутаго въ ст. 51, остается собственностью Православной Церкви въ Литвѣ.

§56.

Всякое имущество, принадлежащее какой бы то ни было церкви или вѣроисповѣданію въ Литвѣ, подлежитъ податному обложенію наравнѣ съ просвѣтительно благотворительными общественными имуществами.

P.Leonas, Mano pergyvenimai (1914-1919 m.), L. 174-177, 189-191 a.p. /autorizuotas mašinraštis/. Kitas tekstas: Проект, Основные положенія автономнаго устройства Литвы. — МАВ RS. — F. 12. -S. v. 1796. -1. 1-4, mašinraštis, nuorašas.

Paaškinimai:

¹ Kitame tekste (MAB RS. -F. 12. -S. v. 1796) prie 1str. pastaba: "Вопрос о том, следует ли выделить из Литвы какую-нибудь часть территории Сувалькской губ., и если следует, то какую именно, подлежит особому обсуждению и определению".

² Išbraukta: "за исключением Августовского уезда".

³ Šie žodžiai yra kitame tekste (S.v. 1796. -I. 1).

Priedas 2.2.2.

"Autonominio Lietuvos sutvarkymo pagrindinių dėsnių" projektas

I sk. Bendri nuostatai

1 str. Lietuvos teritorija susideda iš 1) Vilniaus gubernijos, išskyrus Vileikos ir Dysnos apskritis, 2) visos Kauno gubernijos, 3) Suvalkų gubernijos, 4) Gardino gub/ernijos/ šiaurinės dalies iki Nemuno upės, 5) Kuršo dalių, būtent: a) pietrytinė juosta tarp Kauno gub. ir V/akarų/ Dauguvos, skiriant ją nuo kito Kuršo ploto tiesia linija, einančia nuo V/akarų/ Dauguvos upės šiauriau Ilukštos miesto link Subačiaus m., Kuršo gub. ir b) pietvakarių atkarpos tarp Kauno gub. ir jūros, atskirtoji nuo kito Kuršo ploto tiesia linija, einančia nuo Linkmenų miestelio šiauriau Rekiavos⁶ k/aimo/ link Baltijos jūros.

2 str. Lietuva, sudarydama neatskiriamąją Rusijos valstybės dalį, savo vidaus reikaluose yra valdoma atskirų įstaigų, einant tam tikrais įstatymais.

3 str. Lietuvos vidaus reikalams steigiami atskiri: 1) Seimas iš vienu rūmų, 2) administracinis valdymas su vietininku priešakyje, 3) teismo įstaigos su Lietuvos Senatu, 4) Ministerių taryboje atskiras ministeris stats-sekretorius Lietuvos reikalams ir 5) įždas ir sąmata.

4 str. Bendros pilietinės ir politinės laisvės garantijos, bendrų valstybės įstatymų nustatymas, taikomas ir Lietuvai su sąlyga, kad vietinė Lietuvos įstatymdavystė gali praplėsti

jas, kad tai pačiai vietai įstatymdavystei priklauso taisyklių dėl jų Lietuvoje ir pritaikymo krašto reikalams ir sąlygoms leidimas, tačiau tuoj ir amžinai yra panaikinami visi krašto gyventojų teisių apribojimai, pagrįsti tikybos, tautybės ir kilmės skirtumu. Taip pat lygias teises su kitais turi tie Lietuvos piliečiai, kurie nepriklauso jokiai tikybai.

5 str. Bendroje valstybės atstovybėje Lietuvos gyventojai dalyvauja per savo atstovus, renkamus bendrais su imperijos gyventojais nuostatais.

6 str. Jokie šios konstitucijos pakeitimai negali būti daromi, nepriėmus jų Lietuvos seimui.

II sk. Bendrų valstybės įstaigų kompetencija

7 str. Iš Lietuvos seimo žinybos išimami šie dalykai:

a) imperatoriaus namų narių išlaikymas, o taip pat imperatoriaus dvaro reikalai ir įstaigos,

b) užsienio reikalai, politinės ir prekybinės sutartys,

c) kariuomenė ir laivynas, o taip pat visi priklausantys karo ir jūros žinybai susisiekimo keliai ir įstaigos.

Pastaba. Autonominės Lietuvos gyventojai turi teisę atlikti karinę prievolę sausumos kariuomenėje, esančioje Lietuvoje.

d) stačiatikių tikybos reikalai,

e) monetos reikalai, emisijos bankai,

f) pašto, telegrafo ir visos valstybės telefono įstatymdavystė, o taip pat tarptautinio ir visos valstybės pašto, telegrafo ir telefono susisiekimo tarifai,

h) geležkelių tarptautinio ir vidaus tiesioginio su imperija susisiekimo tarifai,

i) prekių ženklų ir privilegijų, o taip pat literatūrinės ir meno nuosavybės⁷ įstatymdavystė,

k) baudžiamoji įstatymdavystė, kuri liečia sukilimų prieš aukščiausiąją valdžią, valstybės išdavimą, smurtą, įstatymą dėl karinės prievolės pažeidimo, monetos, vertybinių popierių ir ženklų, karantino, muitų, akcizų, pašto, telegrafo ir telefono įstatymų pažeidimą,

l) bendros valstybės paskolos ir pasižadėjimai.

8 str. Į bendrą valstybės reikalų, išvardintų šios konstitucijos 7 str., tiesioginei centralinių įstaigų žinybai priklauso visi ministerijų: imperatoriaus dvaro, užsienio reikalų, karo ir jūros, o taip pat Šv/ento/ Sinodo reikalai.

III sk. Lietuvos įstaigos

I skyrelis. Seimas

9 str. Seimo žinybai priklauso:

a) įstatymdavystė visais krašto reikalais, išskyrus tuos, kurie nurodyti šios konstitucijos 7 str.

b) visokios rūšies priedų, mokesnių, pašilinių, rinkliavų ir prievolių, išskyrus muitų ir akcizų rinkliavas,

c) kasmet apyskaitos peržiūrėjimas ir tvirtinimas, Lietuvos izdo pajamų ir išlaidų sąmatos ir išdėstymo tvirtinimas, o taip pat sąmatos vykdymo apyskaitos kontrolė,

d) kasmet Lietuvos valdymo apyskaitos žiūrėjimas ir tvirtinimas,

e) leidžiamųjų bendrų valstybės įstatymų ir įsakymų tvarkymas ir dėl jų nuomonės tiekimas, jų įtakos krašto gerovės atžvilgiu, o taip pat kėlimas klausimų apie bendrų valstybės įstatymų ir įsakymų leidimą, kurie galėtų skatinti krašto gerovę ir jo reikalų patenkinimą,

f) nuomonės tiekimas visais reikalais, kuriais vyriausybė klaus patarimo.

10 str. Lietuvos seimo nutartieji įstatymo projektai ministerio, stats-sekretoriaus Lietuvos reikalams, pristatomi imperatoriui tvirtinti. Projektai, tuo būdu patvirtintieji, ministerio, stats-sekretoriaus Lietuvos reikalams kontrasignuoti, skelbiami visų žiniai įstatymų rinkinyje, leidžiamam Vilniuje.

11 str. Lietuvos seimas renkasi kasmet Vilniuje, Aukščiausioju įsaku, ministerio stats-sekretoriaus Lietuvos reikalams kontrasignuoti. Seimas paleidžiamas, taip pat jo užsiėmimai pertraukiami, einant šiam reikalui Valstybės dūmos nustatytais taisyklėmis su sąlyga, kad atitinkami Aukščiausios valdžios aktai būtų kontrasignuoti minisnterio, stats-sekretoriaus Lietuvos reikalams. Kiekviena sesija tęsiasi ne mažiau kaip šešis mėnesius.

12 str. Rinkimų į pirmąjį seimą būdas ir tvarka, seimo kiekybinė sudėtis ir jo sukvietimo tvarka nustatoma tam tikru įstatymu bendros valstybinės įstatymdavystės tvarka. Gi dabar nustatoma, kad rinkimai Lietuvos seiman visuomet turi būti daromi visuotinio, lygaus, tiesioginio ir slapto balsavimo dėsniais, kad 10000 krašto gyventojų privalo rinkti

vieną deputatą ir kad seimo nariai yra neatsakingi už nuomones, pareikštas seime, ir be teismo yra neliečiami.

2 skyrelis. Administracinė valdžia

14 str. Vykdomoji valdžia Lietuvoje priklauso ypatingajam krašto valdymui su vietininku priešakyje, išskyrus dalykus, nurodytus šios konstitucijos 8 str. Vietininkas yra skiriamas Aukščiausiosios valdžios iš Lietuvos piliečių. Jis negali būti kartu ir kariuomenės vadu.

15 str. Vietininko santykis su seimu, krašto teismo įstaigų santvarka, taip pat visų administracijos ir savivaldybės organų santvarka, jų žinybų ribos, priklausomybės tvarka ir santykiai su seimu, vietininku ir ministru Lietuvos reikalams bus nustatyti Lietuvos seimo šios konstitucijos 9 ir 10 str. nurodyta tvarka.

16 str. Ministeris stat-sekretorius Lietuvos reikalams skiriamas Aukščiausiosios valdžios iš Lietuvos piliečių ministeriams skirti nustatyta tvarka. Ministeris:

1) pristato Aukščiausios valdžios nuožiūrai Lietuvos seimo nutartus įstatymų projektus ir kitus liečiančius Lietuvą dalykus, kurie priklauso Aukščiausiai nuožiūrai,

2) kontrasignuoja ir siunčia kur reikia Aukščiausios valdžios skyrimus ir parėdymus, kurie liečia Lietuvą,

3) dalyvauja visuose Ministerių Tarybos darbuose, specialiai bendrais valstybės reikalais, kurie liečia Lietuvą (7 ir 8 str.) pristato Tarybai savo nuomonę. Bendrais valstybės reikalais ministeris yra atsakingas bendrai su kitais ministrais pagrindu, gi Lietuvos reikalais jis atsako prieš Seimą šitojo žinybos ribose.

17 str. Lietuvos ribose visų kitų bendrų valstybės reikalų, išvardintų šios konstitucijos 7 str., išskyrus nurodytus 8 str., žinyba priklauso vietinėms Lietuvos įstaigoms su sąlyga, kad jos visais šiais reikalais veikia remiantis bendrais valstybės įstatymais.

IV sk. Teismas

18 str. Vyriausioji krašto teismo įstaiga yra Lietuvos senatas, kurio buvimo vieta Vilniuje. Senato žinybos ratui priklauso:

1) galutinių teismo sprendimų panaikinimas ir peržiūrėjimas, taip pat baudžiamųjų bylų atnaujinimas, 2) visų ginčų ir nesutikimų tarp teismo ir administracinių

įstaigų, o taip pat atskirų administracinių įstaigų sprendimas, 3) bylos dėl visų krašto administracinių įstaigų ir valdininkų veiksmų skundų, neišskiriant aukščiausiųjų vietos įstaigų. Lietuvos senato įsteigimas ir jo žinybos ratas bus nustatytas artimiausio Lietuvos seimo šios konstitucijos 9 ir 10 str. nurodyta tvarka.

V sk. Lietuvos išdas

19 str. Visoms pajamoms, kurios tenka Lietuvos išdui, ir išlaidoms iš jo daromoms, kaip vietinėms, taip ir bendroms valstybės išlaidoms (20 ir 21 str.) sudaroma viena bendra sąmata ir sąrašas bei viena bendra apyskaita.

20 str. Lietuvos išdan įnešama: 1) visi renkami krašto ribose tiesioginiai ir netiesioginiai mokesčiai, priemokos, rinkliavos, pošlinos, 2) pelnas iš bendrų valstybės valdžios regalijų krašto ribose, 3) visų Lietuvos turtų, kapitalų ir įmonių pelnas.

Muitai, renkami Lietuvos ribose nuo tranzito prekių, siunčiamų į bendras valstybės pajamas, o taip pat muitai, imami imperijos ribose nuo tranzito prekių, siunčiamų į Lietuvą, perduodami į Lietuvos išdo pajamas.

21 str. Lietuvos išdas, atsizvelgiant į krašto gyventojų skaičiaus ir valstybės gyventojų skaičiaus proporciją dalyvauja šiose valstybės išlaidose: 1) imperatoriaus namų nariams ir dvaro ministerijai išlaikyti, 2) valstybės paskoloms, pasižadėjimams ir jų procentams mokėti su sąlyga, kad garantijų pasižadėjimai privatinų gelžkelio bendrovių naudai sunkina Lietuvos išdą tiek, kiek tos garantijos liečia Lietuvos gelžkelius, 3) centralinėms įstatymdavystės įstaigoms, 4) Jo didenybės nuosavajai kancelijai, 5) Ministerių Tarybai, 6) Užsienio reikalų ministerijai, 7) Karo ir jūros ministerijoms, 8) Valstybės kontrolei, 9) centralinei geležinkelių tarifų įstaigai išlaikyti. Tačiau dėl krašto sunaikinimo kare Lietuvos dalyvavimas valstybės skolų, pasižadėjimų ir jų procentų mokėjime atidedamas mažiausiai 10-čiai metų, skaitant nuo tos dienos, kai įsigalės ši konstitucija.

22 str. Visų šios konstitucijos 21 str. nurodytų valstybės išlaidų, tenkančių Lietuvos išdui, dalis nustatoma pagal gyventojų surašymo, daromojo kas dešimt metų, davinius. Dešimtmečio eigoje proporcingas dalyvavimas išlaidose nekeičiamas. Mokėtina abiejų išdų suma išlyginama 6-ių

mėnesių laikotarpyje, skaitant nuo dienos, kai atitinkamos centralinės įstaigos sudaro galutinę apyskaitą už praėjusius metus (9 ir 10 str.). Savitarpio atsiskaitymų tvarka tarp bendravalstybinių įstaigų ir Lietuvos išdo nustatoma tam tikromis taisyklėmis.

23 str. Lietuvos išdo nuosavybėn pereina visas kilnojamas ir nekilnojamas turtas, kuris yra krašto ribose ir dabar priklauso išdui bei valstybės įstaigoms, tame skaičiuje išdo gelžkeliai, bajorų ir valstiečių bankų turtai, o taip pat kapitalai ir teisės, išskyrus turtus, kapitalus ir teises, priklausančias imperatoriaus dvaro, karo ir jūrų ministerijoms. Taip pat Lietuvos išdui tenka visas kilnojamas ir nekilnojamas turtas, esąs Lietuvos ribose, kuris priklausė katalikų bažnyčiai, paimtas Vidaus reikalų žinybos. Taip pat gražinama Lietuvos išdui Katalikų akademijos biblioteka ir kitas kilnojamas turtas.

23¹ str. Ministerio stat-sekretoriaus Lietuvos reikalams ir raštinės visam išlaikymui lėšos duodamos iš bendro valstybės išdo⁸.

IV sk. Apie kalbą

24 str. Visų įstatymdavystės, teismo ir administracijos valstybės švietimo įstaigų, mokyklų, vietoje visuomeninėmis rinkliavomis išlaikomų, reikalų vedimo darbas atliekamas lietuvių kalba⁹.

25 str. Visų išvardintų įstaigų susirašinėjimas su vyriausybe, imperijos įstaigomis, o taip pat su veikiančiomis Lietuvoje imperatoriaus dvaro, užsienio reikalų, karo ir jūros ministerijų ir Šv/ento/ Sinodo įstaigomis bei valdininkais atliekamas rusų kalba.

26 str. Kalbų teisės privatinėse mokyklose mokymo atžvilgiu, taip pat /.../¹⁰ ir tikybos reikaluose nėra varžomos.

27 str. Teismo ir administracijos įstaigose nemokantiems lietuvių kalbos duodami vertėjai. Seime nelietuviškai kalbančiojo kalba įrašoma protokole išversta prisiekusiojo vertėjo.

V sk. Ginčų tarp bendrų valstybės ir autonominių įstaigų sprendimas¹¹

28 str. Nesutarimai ir ginčai tarp bendrų valstybės įstaigų ir atskirų Lietuvos autonominių įstaigų dėl Žinybos ribų

galutinai sprendžiami nuolatinės komisijos iš pirmininko ir 24 narių. Komisijos būstinė yra Petrograde.

29 str. Dvylika šios komisijos narių yra renkami bendrų valstybės atstovybės įstaigų iš jų narių tarpo, o dvylika - Lietuvos seimo iš jo narių. Komisijos nariai renkami kiekvienos sesijos pradžioje.

30 str. Komisijos pirmininką skiria Aukščiausioji valdžia.

31 str. Pirmininkas ir komisijos nariai vykdo savo pareigas iki bus išrinkta jos nauja sudėtis.

32 str. Komisijos veikimo ir ryšių¹² su bendromis valstybės ir atskiomis Lietuvos įstaigomis tvarka nustatoma taisyklėmis, tvirtinamomis pačios komisijos.

VI sk.

33 str. Iki Lietuvos seimas išleis atskirą krašto vidaus tvarkymo ir valdymo statusą, Lietuva yra valdoma remiantis¹³ laikinu šiai Konstitucijai vykdyti įstatymu.

VII sk. Autonominės Lietuvos santykis su tikyba¹⁴

34 str. 1) Visų tikybų ir netikinčiųjų Lietuvos piliečių teisės yra lygios. 2) Draugija¹⁵, kuri tikybos motyvais tesina baudžiamąjį nusikaltimą, laikoma nusikalstamąja draugija, bet ne religija.

35 str. Kiekvienas Lietuvos pilietis, jam sukakus 16 metų, jei nori, nu/si/stato kokiam tikybai priklauso, bet gali /ir/ nepriklausyti prie jokios tikybos. Išėjimas iš tikybinės organizacijos arba jos pakeitimas negali būti priežastimi bausmei arba teisių netekimui, išskyrus tas, kuriomis asmuo naudojosi tikrai dėl to, kad buvo užėmęs tam tikrą vietą tikybinėje visuomenėje.

36 str. Abiejų lyčių vaikai ir jaunuoliai, neturintys 16 metų, priklauso savo tėvų tikybai. Kuomet tėvai yra įvairių tikybų, tai vaikai priklauso tikybai, nurodytai abiejų tėvų, o kai tarp jų nėra sutarimo, tai pačių vaikų pasirinktai tikybai.

37 str. Pamestinukai, neturintieji tikybos ženklo, ir visiškai našlaičiai, likę po gimdytojų, nepriklausiusių jokiai tikybai, patekę į Lietuvos išdo išlaikomas auklėjimo įstaigas, yra auklėjami katalikų tikyboje, išskyrus Gumbinės, Ragainės, Tilžės ir Klaipėdos apskritis, kur įvardintų kategorijų vaikai auklėjami ev/angelikų/-liuterių tikyboje, ir Biržų valsčiaus, kur jie auklėjami reformatų tikyboje.

38 str. Kiekviena suaugusiųjų Lietuvos piliečių, išpažįstančių vienodus religinius įsitikinimus, grupė turi teisę organizuotis į atskirą nepriklausomą religinę draugiją, kuri įgyja visas teises, priklausančias visoms Lietuvos tikybos: a) juridinio asmens, b) laisvai platinti savo mokymą, c) steigti ir valdyti tikybos apeigoms patalpas, mokymo, auklėjimo, labdarybės ir pan/ašios/ įstaigos, d) rinkti savo ganytojus ir dvasiškius, remiantis savo statusu, e) įsigyti, perleisti, valdyti ir įkeisti /savo/ kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turta.

39 str. Kiekviena įsisteigusi arba naujai steigiama savaranki tikybinė draugija, kad galėtų naudotis 38 str. nurodytomis teisėmis, privalo pristatyti savo įstatus (statutą) į Lietuvos įstatymų leidimo įstaigą viešai paskelbti, bet negali būti skelbiami tik tie statutai, kuriems įteisinami arba pateisinami baudžiamieji nusikaltimai ir nusizengimai, arba nustatomos taisyklės, priešingos viešai dora.

40 str. Jokia grupė, kuri atsiskiria nuo anksčiau susidariusios tikybinės organizacijos, negali reikalauti sau jos turto, viso arba dalies, nepaisant grupės skaitlingumo. Tikrai tuo atveju, kai visi tam tikros tikybos išpažintojai, gyvenantieji Lietuvos teritorijoje, pereina į kitą tikyba, visas turtas pereina kartu su jais.

41 str. Visų Lietuvos tikybų dvasiška ir hierarchai išlaikomi tikybinų organizacijų, kurioms jie priklauso, lėšomis, neturi valstybinės tarnybos teisių, nereikalingi vyriausybės tvirtinimo dvasiškomis pareigoms eiti, nuo tikrosios karinės tarnybos atleidžiami, tik esant šiems dviem sąlygoms: a) jeigu išėjo specialų teologinio mokslo kursą ir b) jeigu skelbiant mobilizaciją, ėjo nuolatine savo tikybos tarnyba. Tačiau dvasiška gali būti priverčiamai pašaukti eiti sanitarinę tarnyba ir kapelionų pareigas, išskyrus vyskupus, general/injus/ superintendantus ir atitinkamus nekrikščioniškų tikybų hierarchus.

42 str. Jaunų žmonių, pasišventusių dvasiška padėčiai¹⁶ parengimas eiti karo sanitarų pareigas yra tose mokymo įstaigose, kuriose jie įgyja teologinį išsilavinimą¹⁷ arba kitose, jų dvasiška vyresnybei sutikus.

43 str. Asmenų, išpažįstančių tikyba, ir jų mažamečių vaikų pilietinės padėties gimimo, jungtvių ir mirties aktai sudaromi dvasiškių, jei pastarieji yra baigę aukštesniąja

dvasinę arba pasaulietinę mokymo įstaigą. Asmenų, nepripažįstančių tikybos ar išpažįstančių tikybą, kuri neturi aukštesnįjį mokslą išėjusios dvasiškijos, sudaromi notarų.

44 str. Kiekvieno rajono piliečių pilietinės padėties aktų dublikatai saugojami antros instancijos teismo archyve. Teismo pirmininkas, patikrinęs formalų aktų užrašų teisingumą¹⁸, ne vėliau kaip po mėnesio nuo jų pristatymo dienos įteikia aktų surašytojui čekį gauti užmokesniui iš išdo sumoje, nurodytoje autonominės Lietuvos išlaidų sąrašė¹⁹.

45 str. Administracinė autonominės Lietuvos valdžia vykdo dvasiškos valdžios teisinius ir administracinius sprendimus, jų nesvarstant, o tik nustatydamą, kad /jie/ atitinka tam tikros tikybos įstatus, paskelbtus įstatymų tvarka.

46 str. Kiekvienas Lietuvos pilietis turi teisę priklausyti bet kokiam vienuolių ordinui, kongregacijai, draugijai ir pan. arba steigti juos, tiktai pristatydamas įstatus registruoti. Negalima jėga trukdyti išeiti iš vienuolyno, kongregacijos, tikybinės organizacijos ir pan., nei už išėjimą bausti arba atimti teises, išskyrus tas, kuriomis išeinąs naudojosi paliekamoje organizacijoje arba nuo kurių jis laisvu noru atsisakė, būdamas /jau/ pilnametis, įstodamas organizacijon.

47 str. Buvusieji katalikų kunigai, vienuoliai ir vienuolės gauna teisę tuoktis²⁰, kaip pripažįsta valstybė, tiktai tuo atveju, jei perstojo priklausyti katalikų tikybai arba gauna viešą oficialų popiežiaus leidimą.

48 str. Lietuvos išdo subsidijos skirstomos tarp tikybinų švietimo ir labdarybės įstaigų, atsižvelgiant kokį visų Lietuvos gyventojų nuošimtį sudaro tam tikros tikybos išpažintojų skaičius; netikybinės tų rūšių įstaigos gauna subsidijas, atsižvelgiant kokį visų Lietuvos gyventojų nuošimtį sudaro tie, kurie pasiskelbė esą be tikybos.

49 str. Kai tikybinės apeigos daromos Lietuvos vardu ir dalyvauja jos vyriausybės nariai, tai ji atvyksta į katalikų bažnyčią, gi valdininkai, kurie nepripažįsta katalikų tikybos, gali dalyvauti per atstovus.

50 str. R/omos/ katalikų turtas Lietuvoje išimamas iš vidaus reikalų ministerijos ir R/omos/ katalikų dvasiškosios kolegijos Petrapilyje žinybos. Imperijos vyriausybė gražina

katalikų bažnyčiai kilnojamą ir nekilnojamą turtą, kuris jai priklauso Vilniaus, Kauno, Suvalkų gubernijose ir Kuršo dalyje, kaip ir tą, kuris priimtas VRM globon, kaip ir tą, kuris perduotas Šv/entojo/ Sinodo žinybon, būtent: bažnyčias, vienuolynus, rūmus, namus, pastatus ir gėrybes, buvusias katalikų vyskupų, kapitulų, vienuolynų, bažnyčių, parapijų ir kt. /nuosavybėje/, konfiskuotus įvairiais atvejais XVIII ir XIX a.

51 str. Aukščiau nurodytą nekilnojamą turtą atsiima tas katalikų vyskupas, kurio vysklupijoje tai yra. Kilnojamam turtui priimti Vilniaus, Žemaičių ir Seinų vyskupai įgalioja delegatą, jiems atsakingą.

52 str. Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos biblioteka ir kitas turtas gražinamas Lietuvai.

53 str. Lietuvos gyventojų katalikų reikalams Romoje vesti Lietuvos vyriausybė akredituoja prie Apaštalų Sosto asmenį, kurio titulas laikomas lygiu autonominės Lietuvos vyriausybės ministerio titului. Jeigu katalikų bažnyčios popiežius norės turėti savo atstovą prie Lietuvos vyriausybės, tai jam suteikiamos teisės, turimos svetimųjų valstybių pasiuntinių.

54 str. Turtas, kuris buvo lietuviškos Prūsijos ev/angelikų/-liuterių bažnyčios žinioje, prijungus ją prie autonominės Lietuvos, tampa šios bažnyčios nuosavybe. Jai /ati/tenka turtas, kuris yra Suvalkų guber/nijos/ ribose, o priklausė Varšuvos ev/angelikų/-liuterių generalinės konsistorijos žinybai, taip pat ev/angelikų/-liuterių bažnyčios turtas Kauno, Vilniaus gub/erbnijose/ ir dal/yje/ Kuršo. Tai pačiai, ev/angelikų/-liuterių bažnyčiai, jos įgalotinių asmenyje atlyginama už nuostolius, karo padarytus Prūsijos ir Rusijos Lietuvoje, kas priklauso iš Rusijos ir Vokietijos vyriausybių.

55 atr. Turtas, buvęs Šv/entojo/ Sinodo žinyboje, esąs Lietuvos teritorijoje, įvedus autonomiją, išskyrus nurodytą 51 str., lieka pravoslavų (stačiatikių) bažnyčios Lietuvoje nuosavybe.

56 str. Visoks turtas, priklausąs bet kokiai Lietuvos bažnyčiai ar tikiybai, apdedamas mokesčiais lygliai su visuomenišku švietimo ir labdarybės įstaigų turtu.

Leonas P. Mano pergyvenimai ir atsiminimai 1914-1919 m. - L. 178-187, 192-198; originalas, rankraštis, vertimas iš rusų k.

Paaiškinimai:

- 1 Tekste: "tautos laisvės".
- 2 Praleidžiame žodį "duotas".
- 3 Tekste: "įsipareigavo".
- 4 Tekste "Kurlandijos".
- 5 Neįskaitomas žodis.
- 6 Taip tekste.
- 7 Taip tekste.
- 8 Šio papildymo rusiškame variante nėra.
- 9 Rusiškame variante išbrauktas sakinytis: "Kitų tautybių gyventojams pagal galimybes bus įsteigtos žemesnės ir aukštesnės mokyklos su dėstymu gimtąja kalba, o vidurinėse mokyklose norintiems bus organzuotas gimtosios kalbos mokymas".
- 10 Neįskaitomas žodis.
- 11 Tekste: "išrišimas".
- 12 Tekste: "susinešimo".
- 13 Tekste: "einant".
- 14 Ši dalis pavadinta: "Lietuvos autonominio sutvarkymo pagrindinių dėsnių papildymo projektas".
- 15 Žr. 38 str.
- 16 Taip tekste.
- 17 Tekste: "švietimą".
- 18 Tekste: "tikrumą".
- 19 Taip tekste.
- 20 Tekste: "jungtis".

3. Konstitucinės monarchijos projektas

(1918 m. liepa - rugsėjis?)

1918 m. liepos 11 d. Lietuvos Valstybės Tarybos nutarimas įvesti Lietuvoje monarchinę valdymo formą jau daugelį metų kelia įvairius vertinimus. Mūsų nuomone šiuos monarchistinius sumanymus galima vertinti kaip konsoliduojantį veiksni, būtiną vidinei šalies destrukcijai apriboti. Tokia valdymo forma buvo suprantama kaip etninio vientisumo išsaugojimo garantas. Projektuojant būsimą valstybę didesnėje teritorijoje (LDK ir etnografinės Lietuvos

idėjų susipynimas), sekė išvada apie parlamentinės respublikos problematiškumą. Itin aktualūs buvo išsigalėjimo vidaus rinkoje klausimai, atsizvelgiant į kitataučių vyravimą pramonėje, prekyboje, finansų sferose.

Aptardami konkrečias priežastis, pažymėsime, kad V.Uracho kandidatūra, kaip neutralus, demokratinių pažiūrų kataliko, Tarybos prezidiumui ir lietuvių veikėjams Šveicarijoje atrodė priimtiniausia. Siekiant valstybingumo, reikėjo parodyti, kad lietuviai turi pakankamai ryžto veikti savarankiškai. 1918 m. vasarą laukta persilaužimo kare. Tad skubintasi iki taikos derybų sudaryti vyriausybę, kuri atstovautų Lietuvai. Be to, akivaizdūs aneksiniai Saksonijos ir Prūsijos siekimai Lietuvos atžvilgiu ir Lietuvos Tarybos izoliavimas nuo Reichstago, kurį vykdė Ober-ostas, greitino šį sprendimą.

Skelbiamas "Laikinosios Konstitucijos pagrindų" tekstas parengtas 1918 m. birželio 1-4 d. M.Yčo ir J.Purickio, pavedus Lietuvos Tarybos prezidiumui. Birželio 4 d. prezidiumas jam pritarė. Ar jis buvo svarstytas Liepos 11 d. Tarybos posėdyje, negalima teigti, nes trūksta dalies tos dienos protokolo (Žr.: Lietuvos CVA.-F. 1014. - Ap. 1.-B. 21). Prezidento kanceliarijos viršininko patvirtintas "Laikinosios Konstitucijos pagrindų" nuorašas (be datos) savo kalba skiriasi nuo skelbto "Lietuvos TSR istorijos šaltinių" (T. 3. - P. 97-98) teksto, nors esminių skirtumų tarp jų nėra. Antrajame "Laikinosios Konstitucijos pagrindų" punkte numatyta parengti Taryboje "Laikinius pamatinius įstatymus", kuriuos susitarusi su monarchu, skelbs Taryba. Apie šios Konstitucijos projektą 1976 m. užsiminė P.Miškinis¹. Z.Petrausko nuomone, Konstitucijoje planuota dualistinė monarchija, kuri suteiktų "Vokietijos valdantiems sluoksniams, turintiems atstovą Lietuvos soste, daugiau galimybių išsigalėti šalyje"². Kada skelbiamas "Lietuvos Valstybės Konstitucijos" projektas buvo parengtas, tiksliai atsakyti negalime. Prie rengimo galėjo prisidėti teisininkai A.Smetona, L.Noreika, "Laikinosios konstitucijos" pagrindų sudarytojai. L.Noreikos, 1918 m. pavasarį pakeitusio "Lietuvos aidą" redaktorių P.Klimą, vieno iš Tautos Pažangos partijos steigėjų³, dalyvavimą šiame darbe netiesiogiai patvirtina J.Tumas. Rašydamas nekrologą, 1928 m. gegužės

mėn. jis pažymėjo, kad L.Noreikai Taryba pavedė suformuluoti "lietuviško monarchizmo ideologiją". Pastarasis "su dideliu atsidėjimu" rinko medžiagą ir paruošė "Žaibo" spaustuvei Vilniuje trijų lankų brošiūrą, kuri buvo surinkta⁴.

"Lietuvos valstybės konstitucijos" projektas yra Užsienio reikalų ministerijos byloje tarp 1918 m. dokumentų nuorašų (jų tarpe ir A.Smetonos autografas pieštuku). Lyginant abu šaltinius, įmanoma pasekti formuluočių kaitą ir plėtotę. Projektas parašytas vokiečių kalba. Šalia pateikiamas vertimas. Vertė Lietuvos CVA darbuotoja L.Breslavskienė.

Literatūra:

¹ П. Мишкинис. Генезис "основных начал временной конституции Литовского государства (2.XI.1918)" // В сб.: Роль государственно-правовых наук в развитии социалистическом обществе. Материалы республиканской научной конференции (Вильнюс, октябрь 1976 г.) - Вильнюс, 1976.- С. 62.

² Z.Petrauskas. Lietuvos nacionalinio valstybingumo atkūrimas 1918-1919. - V., 1989, P.44.

³ Tautinės minties keliu. - Chicago, 1979. - P. 74, 211.

⁴ Vaižgantas. A.a. Liudas Noreika. Du bruožu. // Sekmadienis. - 1928 birž. 3. - Nr. 13, P. 2.

Priedas 3.1.

"Laikinosios konstitucijos pagrindai".

Lietuvos Taryba kviečia Wilhelm Hercog von Urach, Graf von Württemberg, apimti Lietuvos karaliaus sostą, paveldomą tiesioginės vyrų linijos konstitucijos nurodytu keliu. Karalius surenka Mindaugo II vardą ir apima Lietuvos sostą šiomis sąlygomis:

I. Lietuvos Valstybės valdymo forma yra konstitucinė monarchija, demokratiniiais dėsniais tvarkoma.

II. Laikinus pamatinius įstatymus sudaro ir išleidžia Lietuvos Taryba, susitarusi su Monarchu.

III. Laikinių pamatinių įstatymų dėsniai yra šioki: šalį valdo karalius ir žmonių renkamoji atstovybė:

a) įstatymų leidimo organas yra parlamentas ir karalius;

b) papildomąją valdžią vykina karalius per pasirinktuosius ministerius, seimo kontroliuojamus;

c) parlamentas susideda iš dviejų rūmų: žemųjų (Seimo) ir aukštųjų (tarybos);

d) kiekvienas įstatymas turi būti parlamento priimtas ir karaliaus patvirtintas;

e) konstitucijos, arba pamatinių įstatymų pakeitimo iniciatyva priklauso karaliui taip pat ir paprastajai Seimo daugumai;

f) paprastųjų įstatymų leidimo iniciatyva priklauso karaliui, ministerių tarybai ir grupei bent penkiolikos Seimo arba Valstybės tarybos narių;

g) pamatiniai įstatymai arba konstitucija turi būti už dešimties metų, skaitant nuo laiko karaliui apėmus sostą, peržiūrėta.

IV. Karalius apimdamas sostą, prisiekia laikytis konstitucijos, ginti Lietuvos nepriklausomybę ir Lietuvos teritorijos nedalumą.

V. Karalius skiria ministerius ir kitus aukštuosius valdininkus iš pačių lietuvių, mokačią ir vartojančių lietuvių kalbą.

VI. Karalius prižada valdydamas laikytis tikybinės tolerancijos.

VII. Be parlamento sutikimo karalius negali tapti kitos kurios valstybės valdovu.

VIII. Karalius gyvena su visa savo šeimyna Lietuvoje ir negali be parlamento sutikimo palikti užsienyje ilgiau kaip du mėnesius per metus.

IX. Lietuvių klaba yra ne tik oficialinė valstybės kalba, bet ir karaliaus rūmų kalba.

X. Karaliaus rūmų valdininkai ir jo apstatas turi būti lietuviai, kurie kalba lietuviškai. Tik pirmaisiais penkeriais valdymo metais karalius gali turėti jų tarpe ir svetimųjų, kurių skaičius betgi neviršija trečdalis.

XI. Karaliaus vaikai auklėjami ir mokomi Lietuvoje. Išėję mokslą Lietuvoje, jie gali mokytis ir kitur.

XII. Kiekvienam naujam karaliui apimant sostą, parlamentas nustato jam civilinę listą.

Vilnius, birželio 4 d. 1918 m.

A. Smetona

Lietuvos Tarybos Pirmininkas

Kun. J. Staugaitis

Lietuvos Tarybos vicepirmininkas

Dr. J. Šaulys

Lietuvos Tarybos vicepirmininkas

J. Šernas

Lietuvos Tarybos Generalinis sekretorius.

Aš primu aukščiaus pareikštą pakvietimą man ir mano tiesioginės linijos įpėdiniams apimti Lietuvos Karaliaus sostą ir sutinku su visomis aukščiaus išdėstytomis sąlygomis.

Wilhelm, Herzog von Urach

Graf von Württemberg.

FreiburgI/Br.I.VII.1918.

Su mano Tėvo pareiškimu aš kaip įpėdinis visiškai sutinku.

Wilhelm Albert Furst von Urach

Graf von Württemberg.

Arcis-le-Ponsart

9.7.1918.

Lietuvos VA. - F. 383. - Ap. 7.-B. 28. - L. 1 ir 1a p., nuorašas, patvirtintas prezidento kanceliarijos viršininko P. Bielskio 1919 m., mašinraštis.

VERFASSUNGSURKUNDE

FUER DEN LITAUISCHEN STAAT

Erster Abschnitt

Allgemeine Bestimmungen

Art. 1

Litauen ist ein monarchischer Staat, der unter gesetzlich geordneter Beteiligung Des Volkes regiert wird.

Art. 2

Die Grenzen der Staatsgebietes können nur durch ein Gesetz verändert werden.

Die Einteilung des Staatsgebietes im Regierungsbezirke und die Untereinteilung der letzteren in Kreise erfolgt durch ein Gesetz. Durch Gesetz wird auch die Vertretung und Verwaltung der Gemeinden, Kreise und Regierungsbezirke näher bestimmt.

Art. 3

Die Hauptstadt des Landes und Residenz des Königs ist Wilnius.

Art. 4

Die römisch - katholische Religion ist die Staatsreligion: zu ihr bekennt sich der König.

Das Verhältnis zwischen dem litauischen Staate und der römisch - katholischen Kirche soll durch eine Vereinbarung mit dem apostolischen Stuhle geregelt werden.

Art. 5

Die christlichen Kirchen und anderen gesetzlich anerkannten Religions - gesellschaften ordnen und verwalten ihre Angelegenheiten selbständig. Durch Gesetz wird bestimmt werden, in welchem Umfange ihnen ein Selbstbestewerungsrecht zusteht.

Art. 6

Die litauische Sprache ist die Staatssprache.

Art. 7

Litauen ist durch Freundschaft mit dem Deutschen Reiche verbunden, dem es seine Befreiung von der russischen Herrschaft verdankt. In Betätigung dieser Freundschaft wird es mit ihm Konventionen über das Militär - Münz - Verkehrs - und Zollwesen abschliessen.

Zweiter Abschnitt

Von den Rechten der Litauer

Art. 8

Die Bedingungen, unter denen die litauische Staatsangehörigkeit erworben und verloren wird, werden durch ein Gesetz bestimmt.

Art. 9

Alle Litauer sind vor dem Gesetze gleich.

Allen Litauern sind bei Erfüllung der von den Gesetzen vorgeschriebenen Bedingungen die öffentlichen Aemter gleich zugänglich.

Art. 10

Die persönliche Freiheit ist gewährleistet.
Durch Gesetz werden die Bedingungen festgesetzt werden, unter denen:

- 1) eine Verhaftung oder sonstige Freiheitsbeschränkung,
- 2) eine Haussuchung sowie eine Durchsuchung von personen und Sachen,
- 3) eine Beschlagnahme von Briefen, Sendungen, Telegrammen und sonstigen Sachen zulässig ist.

Art. 11

Ausnahmegerichte sind unstatthaft. Niemand darf seinem gesetzlichen Richter entzogen werden. Die gesetzlichen Bestimmungen über Kriegsgerichte und Standrechte werden hiervon nicht berührt.

Art. 12

Eine Handlung kann nur dann mit Strafe belegt werden, wenn diese gesetzlich bestimmt war, bevor die Handlung begangen wurde.

Art. 13

Das Privateigentum ist unverletzlich. Es kann nur aus Gründen des öffentlichen Wohles gegen vollständige Entschädigung nach Massgabe des Gesetzes entzogen oder beschränkt werden.

Art. 14

Die Glaubens- und Gewissensfreiheit, besonders die Freiheit der gemeinsamen häuslichen und öffentlichen Religionsübung werden gewährleistet.

Durch die Ausübung der Religionsfreiheit dürfen die Bürgerlichen und Staatsbürgerlichen Pflichten nicht verletzt werden.

Art. 15

Die Religionsgesellschaften, die keine Korporationsrechte haben, können solche nur durch besondere Gesetze erlangen.

Art. 16

Die Pressfreiheit ist gewährleistet. Gegen den Missbrauch dieser Freiheit werden gesetzliche Bestimmungen getroffen werden.

Art. 17

Alle Litauer haben das Recht, Vereine zu bilden, sofern weder die vereinszwecke, noch die zu ihrer Erreichung angewandten Mittel rechtswidrig oder staatsgefährlich sind. Imgleichen haben alle Litauer das Recht, sich friedlich und unbewaffnet in geschlossenen Räumen zu versammeln. Die Ausübung des Vereins - und Versammlungsrechts wird - insbesondere unter dem Gesichtspunkte der Aufrechterhaltung der öffentlichen Ordnung - gesetzlich geregelt werden.

Art. 18

Alle Litauer haben das Recht, sich mit Bitten und Anträgen an den König, die Volksvertretung (an jede der beiden Kammern) und die Behörden zu wenden.

Art. 19

Alle Litauer sind wehrpflichtig. Der Umfang und die Art der Wehrpflicht werden durch ein Gesetz bestimmt werden.

Art. 20

Für die Bildung der Jugend wird der Staat durch öffentliche Volks - und Fortbildungsschulen hinreichend sorgen. Bei der Errichtung dieser Schulen sind die konfessionellen Verhältnisse zu berücksichtigen.

Art. 21

Alle Kindern müssen mindestens denjeniger Unterricht erhalten, der für die öffentlichen Volksschulen vorgeschrieben ist. Die Eltern, Vormünder oder Pfleger der Kinder sind hierfür verantwortlich.

Wofern der vorstehenden Vorschrift genügt wird, dürfen die Kinder auch in andern Lehrfächern, insbesondere in andern Sprachen unterrichtet werden.

Art. 22

Den Religionsunterricht an sämtlichen Schulen leiten die betreffenden Religionsgesellschaften. Sie bestimmen insbesondere auch die Sprache, in der dieser Unterricht zu erteilen ist. Es ist ihnen auch die Errichtung und Leitung eigener Schulen gestattet.

Art. 23

Jedem, der den dazu eingesetzten Staatsbehörden seine wissenschaftliche, technische und moralische Befähigung nachgewiesen hat, ist gestattet, Unterricht zu erteilen und Unterrichtsanstalten zu gründen und zu leiten.

Art. 24

Die öffentlichen, die von den Religionsgesellschaften gehaltenen und die privaten Unterrichts - und Erziehungsanstalten stehen unter der Aufsicht vom Staat ernannter Behörden. Die öffentlichen Lehrer haben die Rechte und Pflichten der Staatsdiener.

Art. 25

Das Schul- und Unterrichtswesen ist durch ein Gesetz, welchem die Bestimmungen der Art. 20 - 24 zu Grunde zu legen sind, zu regeln. In diesem ist insbesondere auch zu bestimmen, wie die Mittel für die Errichtung und Unterhaltung der öffentlichen Volksschulen aufzubringen sind.

Art. 26

Die Führung fremder Adelstitel wie des Fürsten- Grafen- und Freiherrntitels sowie anderer ähnlicher Titel ist der Litauern verboten.

Fremde Orden dürfen nur mit königlicher Genehmigung getragen werden.

Dritter Abschnitt

Von der gesetzgebenden und vollziehenden Gewalt

Erster Titel

Allgemeines

Art. 27

Die gesetzgebende Gewalt wird vom Könige und Volksvertretung ausgeübt. Die Volksvertretung besteht aus

zwei Kammern. Zu jedem Gesetze ist die Uebereinstimmung des Königs und der Volksvertretung (der beiden Kammern) erforderlich.

Art. 28

Das Recht, Gesetze vorzuschlagen, steht dem Könige und jeder der beiden Kammern zu.

Gesetzesvorschläge, die von einer der Kammern oder vom Könige verworfen worden sind, können in derselben Sitzungsperiode nicht wieder eingebracht werden.

Art. 29

Dem Könige allein steht die vollziehende Gewalt zu. Er befiehlt die Verkündigung der Gesetze und erlässt die zu ihrer Ausführung erforderlichen Verordnungen.

Art. 30

Während die Volksvertretung nicht versammelt ist, kann der König in dringenden Fällen verordnungen mit Gesetzeskraft (Notverordnungen) erlassen. Diese dürfen nichts bestimmen, was der Verfassung zuwider ist und müssen die Gegenzeichnung des gesamten Staatsministeriums tragen. Sie sind den Kammern bei ihrem nächsten Zusammentritt zur Genehmigung vorzulegen und treten ausser Kraft, sobald die Genehmigung von einer der Kammern versagt wird.

Zweiter Titel

Vom Könige und seinen Ministern

Erstes Kapitel

Vom Könige

Art. 31

Erster König des neuen Litauens ist Seine Majestät Mindaugas II, Wihelm, Karl, Florestan, Gero, Crescentius.

Art. 32

Die Krone Litauens vererbt sich im Mannestamme des Königlichen Hauses in der Ordnung nach Linien mit dem Rechte der Erstgeburt. In das Königliche Haus treten diejenigen Nachkommen des Königs nicht ein, die aus einer Ehe hervorgegangen sind, welche nicht vor Abschluss vom Könige genehmigt worden ist.

Im übrigen bestimmt das Königsliche Hausgesetz die Voraussetzungen der Zugehörigkeit zum Königliche Hause.

Von der Thronfolge ausgeschlossen ist derjenige Thronanwärter, der eine Ehe ohne Genehmigung des Königs eingegangen ist, es sei denn, dass die Ehe nicht mehr besteht und Nachtkommen aus ihr nicht vorhanden sind. Ferner ist von der Thronfolge derjenige Thronanwärter ausgeschlossen, bezüglich dessen durch ein Gesetz ausgesprochen ist, dass er wegen eines geistigen oder körperlichen Gebrechens dauernd unfähig ist, selbst zu regieren.

Das Königliche Hausgesetz kann auch noch weitere Ausschliessungsgrüde festsetzen.

Art. 33

Der König wird mit Vollendung des vierundzwanzigsten Lebensjahres volljährig.

Art. 34

Beim Antritt seiner Regierung leistet der König vor den vereinigten Kammern folgenden leiblichen Eid:

Indem ich das mir durch die Gnade Gottes und die Erwählung des Volkes anvertraute Scepter Litauens übernehme, schwöre ich zu Gott dem Allmächtigen, dass ich es allzeit mit Gerechtigkeit führen und das Wohl des Litauischen Volkes zur alleinigen Richtschnur meiner Regierungshandlungen nehmen werde. Ich schwöre ferner, dass ich die Verfassung und

die Gesetze Litauens gewissenhaft beobachten werde. So war mir Gotte helfe und dieses sein heiliges Evangelium.

Art. 35

Der König ist verpflichtet, in jedem Jahre 10 Monate innerhalb des Landes zu residieren. Länger als zwei Monate darf er sich nur mit Genehmigung der Volksvertretung im Auslande aufhalten.

Art. 36

Der König ist verpflichtet, seine Kinder in litauischem Geiste erziehen zu lassen.

Art. 37

Der König bedarf zu seiner Vermählung der Zustimmung der beiden Kammern. Geht er seine Ehe ohne diese Zustimmung ein, so verliert er der Thron. Die aus der nicht genehmigten Ehe hervorgegangen Nachkommen werden nicht Mitglieder des Königlichen Hauses.

Art. 38

Zur Uebernahme der Krone einer anderen Staates bedarf der König der Zustimmung der beiden Kammern. Diese Zustimmung muss in jeder Kammer von zwei Dritteln der sämtlichen Mitglieder erteilt werden.

Wird der König ohne eine solche Zustimmung Herrscher eines andern Staates, so geht er für sich und seine Nachkommenschaft der Krone Litauens verlustig.

Art. 39

Die Person des Königs ist unverletzlich; seine Minister sind verantwortlich. (Art. 56, 57).

Art. 40

Der König ernennt und entlässt die Minister. Seine Regierungsakte erhalten Gültigkeit erst durch die Gegenzeichnung eines Ministers; dieser übernimmt dadurch die Verantwortung.

Art. 41

Der König besetzt alle Stellen im Heere sowie in den anderen Zweigen des Staatsdienstes, sofern nicht das Gesetz etwas an anderes bestimmt.

Art. 42

Der König hat das Recht, Krieg zu erklären und Frieden zu schliessen. Verträge mit anderen Staaten bedürfen zu ihrer Gültigkeit der Zustimmung der Kammern. Die geheimen Bestimmungen eines Staatsvertrages dürfen seinen bekanntgegebenen Bestimmungen nicht widersprechen.

Art. 43

Der König übt das Münzrecht nach Massgabe der Gesetze aus.

Art. 44

Er hat das Begnadigungsrecht unbeschadet der Bestimmung des Art. 57 Abs. 3. Eine Amnestie kann nur durch Gesetz erfolgen.

Art. 45

Dem Könige steht das Recht zu, Würden, Titel, Orden und sonstige Auszeichnungen zu verleihen. Ein Vorrecht wird durch sie nicht begründet.

Art. 46

Alle Staatsbeamten leisten dem Könige den Eid der Treue und des Gehorsams; ausserdem beschwören die Zivilbeamten die gewissenhafte Beobachtung der Verfassung.

Art. 47

Die Zivilliste wird für die Dauer jeder Regierung bei deren Beginn durch Gesetz festgestellt.
Durch Gesetz wird auch der dem Könige für sein Hausvermögen abzutretende Grundbesitz bestimmt werden.

Art. 48

Das Verhältnis der Mitglieder des Königlichen Hauses untereinander und zum Könige als dem Oberhaupte des Hauses bestimmt sich nach dem Königlichen Hausgesetze.

Art. 49

Ist der König vorübergehend an der Ausübung der Regierung verhindert, so ist er berschigt, einen Stellvertreter zu ernennen.

Art. 50

Ist der König minderjährig oder dauernd verhindert, selbst zu regieren, so tritt für die Dauer der Verhinderung eine Regentschaft ein.

Ist der Regent bereits vorher durch Gesetz bestimmt worden, so hat er gleich nach Uebernahme der Regentschaft die Kammern zu berufen, damit diese in vereinigter Sitzung über die Notwendigkeit der Regentschaft beschliessen.

Ist kein Regent vorher durch Gesetz bestimmt worden, so hat das Staatsministerium nach Eintritt des Falles die Kammern zu berufen, die in vereinigter Sitzung den Regenten wählen. Solange der Gewälte die Regentschaft nicht angetreten hat,

führt das Staatsministerium die Regierung im Namen des Litauischen Volkes.

Art. 51

Der Regent übt die Staatsgewalt in dem Umfange, wie sie dem Könige zusteht, im Namen des Königs aus. Er hat vor Antritt der Regentschaft vor den vereidigten Kammern folgenden Eid zu leisten:

Ich schwöre bei Gott dem Allmächtigen, dass ich die Verfassung und die Gesetze Litauens gewissenhaft beobachten und in Uebereinstimmung mit ihnen regieren werde. So wahr mir Gott helfe und sein heiliges Evangelium.

Der Regent darf keine neuen Hofämter oder Ritterorden einrichten.

Art. 52

Hat die wegen eines geistigen oder körperlichen Gebrechens des Königs eingerichtete Regentschaft zehn Jahre gedauert, so kann durch Gesetz der König des Thrones für verlustig erklärt werden. Dieses Gesetz muss in jeder der beiden Kammern mit der in Art. 38 angegebenen Mehrheit beschlossen werden.

Art. 53

Beim Aussterben des gesamten Mannesstammes ist, falls für diesen Fall nicht bereits vorher durch Gesetz Fürsorge getroffen worden war, der Thron erledigt.

Das Staatsministerium hat als dann die Kammern einzuberufen, die in gemeinsamer Sitzung den neuen König wählen. Die Einsetzung einer vorläufigen Regentschaft ist zulässig. Bis zur Thronbesteigung des neuen Königs beziehungsweise bis zum Antritt der Regentschaft führt das Staatsministerium die Regierung im Namen des litauischen Volkes.

Zweites Kapitel

Von den Ministern

Art. 54

Mitglieder des Kuoniglichen Hauses können nicht Minister sein.

Art. 55

Die Minister und die von ihnen beauftragten Staatsbeamten haben das Recht, den Sitzungen der Kammern beizuwohnen; sie müssen auf ihr Verlangen das Wort erhalten.

Jede Kammer kann die Gegenwart der Minister verlangen.

Die Minister können Mitglieder der einen oder der anderen Kammer sein.

Art. 56

Die minister können sich ihrer Verantwortlichkeit nicht durch Berufung auf einen münlichen oder schriftlichen Befehl des Königs entziehen.

Art. 57

Die Minister können durch Beschluss des Seimas wegen Amtsverbrechen unter Anklage gestellt werden. Ueber die Anklage entscheidet die Taryba.

Ein Gesetz wird die Fälle der Verantwortlichkeit, die Strafen und das Verfahren näher bestimmen.

Der König kann einen durch die Taryba verurteilten Minister nur auf Antrag des Seimas begnadigen.

Art. 58

Die sämtlichen Minister (die mit besonderem Portefeuille und die ohne solches) bilden das Staatsministerium. An seiner Spitze steht ein Präsident und ein Vicepräsident. Die Sonderbefugnisse des Präsidenten werden durch Königliche Verordnung bestimmt.

Dritter Titel

Von den Kammern

Erstes Kapitel

Gemeinsame Bestimmungen

Art. 59

Die beiden Kammern sind der Seimas und die Taryba; sie sind gleichberechtigt.

Art. 60

Niemand kann gleichzeitig Mitglied der beiden Kammern sein.

Art. 61

Die Mitglieder der beiden Kammern sind Vertreter des gesamten Volkes und an Aufträge und Weisungen nicht gebunden.

Art. 62

Beamte bedürfen keines Urlaubes zum Eintritt in eine der Kammern.

Art. 63

Jedes Mitglied hat beim Eintritt in die eine oder andere Kammern folgende eigenhändig geschriebene und mit seiner Unterschrift versehene Erklärung abzugeben:

Ich gelobe an Eidesstatt, die Verfassung und die Gesetze Litauens gewissenhaft zu beobachten. Ich gelobe ferner, meine Pflichten als Abgeordneter gewissenhaft zu erfüllen.

Wer diese Erklärung trotz Mahnung des Präsidenten nicht unverzüglich abgibt, scheidet aus der Kammer aus.

Art. 64

Jede Kammer prüft die Berechtigung ihrer Mitglieder und entscheidet über dieselbe.

Sie regelt ihren Geschäftsgang und ihre Disciplin durch eine Geschäftsordnung; sie wählt ihren Präsidenten, ihren Vicepräsidenten und ihre Schriftführer.

In der vereinigten Sitzung der beiden Kammern (Art. 37, 50, Abs. 2, 3, 51, 53) übt der Präsident der Taryba und bei seiner Verhinderung der Präsident des Seimas die Präsidialrechte aus.

Art. 65

Die beiden Kammern versammeln sich alljährlich am zweiten Dienstag des Monats Januar, wenn nicht der König sie zu einem früheren Zeitpunkt einberuft. Er kann sie ausserdem einberufen, so oft es die Umstände erfordern.

Art. 66

Der König eröffnet und schliesst die Kammern in Person oder durch einen von ihm dazu beauftragten Minister in einer Sitzung der vereinigten Kammern.

Art. 67

Der König ist mit Zustimmung der Taryba ermächtigt, die Kammern zu vertagen.

Art. 68

Beide Kammern treten gleichzeitig zusammen und werden gleichzeitig geöffnet, vertagt und geschlossen.

Art. 69

Die Sitzungen der Kammern sind öffentlich. Eine Kammer verhandelt in geheimer Sitzung, wenn auf den von ihrem Präsidenten oder fünf Mitgliedern gestellten Antrag der Ausschluss der Öffentlichkeit beschlossen worden ist.

Die Beschlussfassung erfolgt in geheimer Sitzung, Wahrheitsgetreue Berichte über Verhandlungen in den öffentlichen Sitzungen bleiben von jeder Verantwortlichkeit frei.

Art. 70

Jede Kammer beschliesst - abgesehen von den Fällen der Art. 30, 52 u. 105 - mit einfacher Stimmenmehrheit.

Zur Gültigkeit der Beschlussfassung ist die Anwesenheit der Mehrzahl der Mitglieder erforderlich. Wird die Beschlussfassung vom Präsidenten oder von zehn Mitgliedern bezweifelt, so findet Zählung statt.

Art. 71

Jede Kammer hat neben dem in Art. 28 bestimmten Recht des Gesetzesvorschlages das Recht

- 1) Adressen an den König zu richten,
- 2) an sie gerichtete Bittschriften den Ministern zu überweisen,
- 3) von den Ministern Auskunft über Beschwerden zu verlangen und

4) zur Untersuchung von Tatsachen Ausschüsse einzusetzen. Diese Ausschüsse haben das Recht, Beweise jeder Art zu erheben; ihren auf Auskunft über tatsächliche Verhältnisse gerichteten Ersuchen haben die Justiz - und Verwaltungsbehörden Folge zu leisten.

Art. 72

Die von Mitgliedern der Kammern ausgehenden Anträge müssen von einer bestimmten Anzahl von Mitgliedern der betreffenden Kammern, deren Höhe die Geschäftsordnung bestimmt, unterschrieben sein.

Art. 73

Die Mitglieder der Kammern dürfen niemals wegen ihrer Abstimmung oder der von ihnen in den Kammern in Ausübung ihres Berufes getanen Aeusserungen gerichtlich oder disziplinarisch verfolgt oder sonst ausserhalb der Versammlung zur Verantwortung gezogen werden.

Art. 74

Kein Mitglied der Kammer kann ohne deren Genehmigung während der Sitzungsperiode wegen einer mit Strafe bedrohten Handlung zur Untersuchung gezogen oder verhaftet werden, ausser wenn es bei Ausübung der Tat oder am Tage der Tat ergriffen wird. Die Genehmigung ist zu erteilen, wenn das betreffende Mitglied sie selbst beantragt. Jedes Strafverfahren gegen ein Mitglied einer Kammer und jede Untersuchungs- und Zivilhaft wird für die Dauer der Sitzungsperiode aufgehoben, wenn die betreffende Kammer es verlangt.

Art. 75

Die Mitglieder der Kammern sind zur Verweigerung der Zeugnisse in Ansehung desjenigen berechtigt, was ihnen in ihrer Eigenschaft als Abgeordneter anvertraut ist.

Art. 76

Die Mitglieder der Kammern erhalten Anwesenheitsgelder und haben für die Dauer der Sitzungsperioden sowie zehn Tage vor deren Beginn und zehn Tage nach deren Schluss freie Fahrt in beliebiger Wagenklasse auf allen litauischen Haupt- und Nebenbahnen. Das Nähere wird durch Gesetz bestimmt.

Zweites Kapitel.

Von dem Seimas.

Art. 77

Der Seimas geht aus allgemeinen und unmittelbaren Wahlen mit geheimer Abstimmung hervor. Sie zählt dreiundneunzig Mitglieder. Die Wahlbezirke werden durch das Gesetz bestimmt.

Art. 78

Jeder Litauer, der das vierundzwanzigste Lebensjahr vollendet hat, und sich im Vollgenuss der staatsbürgerlichen Rechte befindet, ist in derjenigen Gemeinde wahlberechtigt, in der er während des ganzen letzten, der wahl vorhergegangenen Jahres seinen Wohnsitz oder seinen Aufenthalt gehabt hat.

Von der Berechtigung zum Wählen sind ausgeschlossen:

- 1) Frauen,
- 2) bevormundete Personen,
- 3) Personen, die sich im Konkurs befinden und
- 4) Personen, die eine Armenunterstützung aus öffentlichen oder Gemeindemitteln beziehen oder in den letzten der Wahl vorhergegangenen sechs Monaten bezogen haben.

Für Personen des Soldatenstandes ruht die Berechtigung zum Wählen, solange sie sich bei der Fahne befinden.

Jeder darf nur an einem Orte wählen.

Art. 79

Jeder Wähler hat vor Abgabe seines Wahlzettels seinen Vor- und Zunamen sowie sein Gewerbe (Stand) in eine im Wahllokal aufliegende Liste einzutragen. Der Wahlvorsteher hat die Richtigkeit der Liste zu beglaubigen.

Art. 80

Wählbar zum Abgeordneten des Seimas ist jeder wahlberechtigte Litauer, der das vierundzwanzigste Lebensjahr vollendet hat, und bereits ein Jahr dem litauischen Staatsverbannde angehört.

Art. 81

Die Legislaturperiode des Seimas dauert fünf Jahre. Nach deren Ablauf wird sie neu gewählt.

Art. 82

Der König ist mit Zusammenhang der Taryba berechtigt, den Seimas aufzulösen. Macht er von diesem Rechte Gebrauch, so müssen binnen 60 Tagen nach der Auflösung die Kammern versammelt werden.

Drittes Kapitel.

Von der Taryba.

Art. 83

Der Taryba gehören an:

- 1) der volljährige Thronfolger und die anderen Königlichen Prinzen, wenn sie das 30 ste Lebensjahr vollendet haben;
- 2) für die Dauer ihres Amtes: die römisch-katholischen Diözesan-Bischöfe, der griechisch-katholische Bischof von
der ruthenische Bischof

- von und der Präsident des
Obersten Gerichtshofes;
3) zwei Mitglieder der Universität Wilna, die von den
Professoren der Universität gewählt werden;
4) zwölf Mitglieder die vom König ernannt werden und
5) vierundzwanzig Mitglieder, die von dem Seimas gewählt
werden.

Art. 84

Zu Mitgliedern der Taryba Können wahlberechtigte(Mitglied)
Litauer gewählt und ernannt werden, die das dreissigste
Lebensjahr vollendet haben und bereits drei Jahre dem
litauischen Staatsverbannde angehören.

ART. 85

Die Wahlen und Ernennungen erfolgen auf zehn Jahre,
jedoch mit der Massgabe, dass von jeder der drei Kategorien
der erwählten und ernannten Mitglieder (Art. 83 Ziff. 3-5) alle
fünf Jahre je die Hälfte ausscheidet. Die zum ersten Mal
ausscheidenden werden durch das Los bestimmt, das der
Präsident der Taryba zieht. Die Wiederwahl oder
Wiederernennung der Ausgeschiedenen ist zulässig. Wenn
ein gewähltes oder ernanntes Mitglied vor Ablauf der Amtszeit
ausscheidet, so bestimmen die Berechtigten(Universität,
König, Seimas) für den Rest der Amtszeit einen Ersatzmann.

Art. 86

Bei der Wahl der von dem Seimas in die Taryba zu entsenden
den Mitglieder muss, soweit tunlich, den Wünschen der
verschiedenen in dem Seimas vorhandenen Fraktionen im
Verhältnis ihrer Mitgliederzahl Rechnung getragen werden.

Art. 87

Der König ist berechtigt, einen Königlichen Prinzen aus der
Taryba auszuschliessen.

Art. 88

Wird der Seimas aufgelöst, (Art. 82) so ist die Taryba gleichzeitig zu vertagen.

Vierter Abschnitt.

Von der richterlichen Gewalt.

Art. 89

Die richterliche Gewalt wird im Namen des Königs durch unabhängige, nur dem Gesetze unterworfenen Richter ausgeübt.

Die Urteile werden im Namen des Königs ausgefertigt und vollstreckt.

Art. 90

Die Richter werden auf Lebenszeit ernannt, es kann jedoch durch Gesetz eine Altersgrenze festgesetzt werden, mit deren Erreichung die Richter in Ruhestand treten.

Art. 91

Richter können - abgesehen von dem Falle, einer Veränderung in der Organisation der Gerichte oder ihrer Bezirke - wider ihren Willen nur durch richterliche Entscheidung und nur aus den Gründen, die die Gesetze bestimmen, dauernd oder zeitweise ihres Amtes enthoben oder an eine andere Stelle oder in Ruhestand versetzt werden.

Art. 92

Die Verfassung und die Zuständigkeit der Gerichte sowie das Verfahren bei denselben werden durch das Gesetz bestimmt werden.

Fünfter Abschnitt

Von den nicht zum Richterstande gehörigen Staatsbeamten.

Art. 93

Die Rechtsverhältnisse der nicht zum Richteramte gehörigen Staatsbeamten werden durch das Gesetz bestimmt werden.

Sechster Abschnitt

Von der Verbindlichkeit der Gesetze und der Verordnungen.

Art. 94

Gesetze und Verordnungen sind nur verbindlich, wenn sie in die Gesetzsammlung aufgenommen sind. Sie treten mit dem in ihnen bestimmten Zeitpunkte in Kraft. Ist ein solcher nicht bestimmt, so beginnt ihre verbindliche Kraft mit dem vierzehnten Tage nach Ablauf desjenigen Tages, an dem das betreffende Stück der Gesetzsammlung in Wilnius ausgegeben worden ist.

Siebenter Abschnitt.

Von den Finanzen.

Art. 95

Alle Einnahmen und Ausgaben des Staates müssen für jedes Jahr im Voraus veranschlagt und auf den Staatshaushaltsplan gebracht werden. Der Staatshaushaltsplan wird alljährlich durch ein Gesetz festgestellt.

Das Haushaltsjahr beginnt mit dem 1. April und endet mit dem 31. März.

Art. 96

Planüberschreitungen bedürfen der nachträglichen Genehmigung durch die Kammern.

Die Rechnungen des Staatshaushaltsplanes werden von der Oberrechnungskammer geprüft und festgestellt.

Die Einrichtung und die Befugnisse der Oberrechnungskammer werden durch ein Gesetz bestimmt werden.

Art. 97

Nur auf Grund eines Gesetzes können Anleihen für die Staatskasse aufgenommen und Garantien zu Lasten des Staates übernommen werden.

Art. 98

Steuern und Abgaben für die Staatskasse dürfen nur erhoben werden, soweit sie in den Staatshaushaltsplan aufgenommen oder durch besondere Gesetze angeordnet sind.

Art. 99

Das Recht der Gemeinden, Kreise und Bezirke, Steuern zu erheben, wird in den zu erlassenden Gemeinde- Kreis- und Bezirksordnungen geregelt werden.

Achter Abschnitt

Vom Erwerbsleben

Art. 100

Die verschiedenen Zweige des Erwerbslebens, namentlich die Landeskultur, sollen mit allen, dem Staate zu Gebote

stehenden Mitteln gefördert werden. Der Staat wird in hinreichender Zahl Fachschulen einrichten.

Art. 101

Der Gewerbebetrieb wird gesetzlich geregelt werden.

Art. 102

Der Bau und Unterhalt der Eisenbahnen, Wasserstrassen und öffentlichen Wege und die Aufsicht darüber werden durch besondere Gesetze, die den Verkehr tunlichst erleichtern, und verbessern sollen, geregelt werden.

Neunter Abschnitt

Schluss - Bestimmungen

Art. 103

Die bürgerliche Behörde hat unter den durch Gesetz bestimmten Voraussetzungen das Recht, die Hilfe der bewaffneten Macht zur Ausführung der Gesetze und zur Aufrechterhaltung der innern Ordnung in Anspruch zu nehmen. Das Gesetz wird die Fälle bezeichnen, in denen die bewaffnete Macht zu einem selbständigen Vorgehen befugt ist.

Art. 104

Das Gesetz wird bestimmen, inwieweit für den Fall eines Krieges und Aufruhrs die Bestimmungen der Verfassungsurkunde ausser Kraft gesetzt werden können.

Art. 105

Die Verfassung kann durch ein Gesetz abgeändert werden, das in beiden Kammern mit der in Art. 38 angegebenen Mehrheit beschlossen worden ist.

Zehnter Abschnitt

Uebergangsbestimmungen

Art. 106

Die Verfassung soll zehn Jahre nach ihrer Verkündigung einer Durchsicht unterzogen werden. Bis dahin sind Aenderungen möglichst zu vermeiden.

Art. 107*

Bis zum 1. Januar 1930 können mit Zustimmung der Volksvertretung öffentliche Aemter mit Ausnahme der Ministerposten Reichsdeutschen übertragen und von ihnen ausgeübt werden.

Artter Abschnitt

Zeitpunkt des Inkrafttretens der Verfassung

Art. 108

Die Artikel 90 und 91 treten am 1. Januar 1925 in Kraft. Der Zeitpunkt des Inkrafttretens des von den beiden Kammern handelnden 3. Titels des 3. Abschnittes (Art. 59 bis 88) wird

---

* Štame variante §107 praleistas. Žr. Op. cit. L.66^a-67.

durch Königlische Verordnung bestimmt werden. Im Uebrigen tritt die Verfassung mit ihrer Verkündigung im Kraft jedoch mit der Massgabe, dass bis zu dem Abs. 2 angegebenen Zeitpunkte die Volksvertretung durch die zur Zeit bestehende "Taryba" gebildet wird. Diese Taryba nimmt einstweilen die Stelle der beiden Kammern ein.

Lietuvos VA. - F.383. - Ap.3. - B.5. - L.71-81,
nuorašas, mašinraštis

Priedas3.2.2.

Lietuvos valstybės Konstitucija

Pirmas skyrius

Bendrieji nuostatai

1 str. Lietuva yra monarchinė valstybė, valdoma dalyvaujant tautai įstatymais numatyta tvarka.

2 str. Valstybės teritorijos sienos gali būti pakeistos tik įstatymiškai.

Valstybės teritorija padalijama į administracines apygardas, o pastarosios į apskritis įstatymo numatyta tvarka. Įstatymas taip pat konkrečiai nustato bendruomenių (parapijų) apskričių ir administracinių apygardų atstovavimą ir valdymą.

3 str. Šalies sostinė ir Karaliaus rezidencija yra Vilnius.

4 str. Romos katalikų religija yra valstybinė religija; ją išpažįsta Karalius.

Santykiai tarp Lietuvos valstybės ir Romos Katalikų Bažnyčios turi būti grindžiami susitarimu su Apaštališkuoju Sostu.

5 str. Krikščioniškosios bažnyčios ir kitos įstatymiškai pripažintos religinės bendruomenės savo reikalus tvarko ir veda savarankiškai. Įstatymu bus nustatyta, kiek jos gali naudotis savivaldos teise.

6 str. Lietuvių kalba yra valstybinė kalba.

7 str. Lietuva susieta draugystės ryšiais su Vokietijos reichu, kurio dėka ji išsilaisvino iš rusų valdžios. Patvirtindama šią draugystę ji sudarys su Vokietijos reichu sutartis karinėje, monetų kalimo, susisiekimo ir muitų srityje.

Antras skyrius

Apie lietuvių teises

8 str. Lietuvos pilietybės įgijimo ir praradimo sąlygos numatomos įstatymu.

9 str. Visi lietuviai yra lygūs prieš įstatymą.

Visiems lietuviams yra vienodai prieinama tarnyba valstybinėse įstaigose, jei jie vykdo įstatymų numatytas sąlygas.

10 str. Garantuojama asmens laisvė.

Įstatymu bus numatyti atvejai, kada leistina:

- 1) suimti arba kitokiu būdu apriboti laisvę,
- 2) daryti krata namuose, apieškoti asmenis, apžiūrėti daiktus,
- 3) uždėti areštą laiškams, siuntoms, telegramoms ir kitiems dalykams.

11 str. Ypatingieji teismai neleistini. Teisti gali tik įstatymais numatytas teisėjas. Tai neliečia įstatyminių nuostatų apie karinius teismus ir karo meto įstatymus.

12 str. Už veiksma tik tada baudžiama, kai bausmė buvo įstatymiškai numatyta prieš atliekant veiksma.

13 str. Asmeninė nuosavybė yra neliečiama. Tik visuomenės gerovės sumetimais ji pagal įstatymą gali būti paimta arba apribota, už tai pilnai kompensavus.

14 str. Garantuojama tikėjimo ir sąžinės laisvė, ypač bendrų religinių apeigų atlikimo namuose ir viešumoje laisvė.

Religinės laisvės praktikavimas neturi pažeisti civilinių ir pilietinių pareigų.

15 str. Religinės bendruomenės, neturinčios korporacinių teisių, įgyti jas gali tik ypatingų įstatymų keliu.

16 str. Garantuojama spaudos laisvė. Prieš piktnaudžiavimą šia laisve pasisako įstatymų nuostatos.

17 str. Visi lietuviai turi teisę kurti draugijas, jeigu draugijų tikslai bei jiems pasiekti naudojamos priemonės neprieštarauja įstatymams ir nekelia pavojaus valsybei.

Taip pat visi lietuviai turi teisę taikiai ir be ginklų rinktis uždaroje patalpose.

Draugijų ir susirinkimų teisės įgyvendinimas, ypač viešosios tvarkos palaikymo požiūriu, bus reguliuojamas įstatymo.

18 str. Visi lietuviai turi teisę kreiptis su prašymais ir pareiškimais į Karalių, tautos atstovybę (abejus rūmus), valdžios organus.

19 str. Visi lietuviai yra karo prievolinkai. Karo prievolės apimtį ir rūšį numatys įstatymai.

20 str. Jaunimo lavinimu pakankamai rūpinsis valstybė per valstybines liaudies ir profesines mokyklas.

Steigiant šias mokyklas, turi būti atsižvelgta į tikyba.

21 str. Visi vaikai turi gauti mažiausia tokių išsilavinimą, kuris numatytas valstybinėje liaudies mokykloje. Už tai atsakingi tėvai, globėjai arba auklėtojai.

Jeigu minėtas potvarkis įvykdomas, vaikai gali būti mokomi ir kitų dalykų, ypač kitų kalbų.

22 str. Religiniams užsiėmimams visose mokyklose vadovauja atitinkamos religinės bendruomenės. Jos nustato visų pirma ir kalbą, kurią turi vykti šie užsiėmimai. Joms taip pat leidžiama kurti savo mokyklas ir joms vadovauti.

23 str. Kiekvienam, kuris įrodo tam skirtose valstybinėse valdžios įstaigose savo mokslinius, techninius bei moralinius sugebėjimus, leidžiama dėstyti ir kurti mokymo įstaigas bei joms vadovauti.

24 str. Valstybines, religinių bendruomenių išlaikomas bei privačias mokymo ir auklėjimo įstaigas prižiūri valstybės paskirti valdžios organai.

Valstybinių mokyklų mokytojai turi valstybės tarnautojų teises ir pareigas.

25 str. Mokyklų ir mokymo reikalus reguliuoja įstatymas, kurio pagrindą turi sudaryti 20-24 str. nuostatos. Jame turi būti visų pirma numatyta, kokiomis lėšomis steigiamos ir išlaikomos valstybinės liaudies mokyklos.

26 str. Lietuviams draudžiama turėti užsienio diduomenės titulų, kaip antai kunigaikščio, grafo, barono ir kitus pan.

Užsienio valstybių ordinus galima nešioti tik su Karaliaus leidimu.

Trečias skyrius

Apie įstatymų leidybą ir vykdymą

Pirma dalis

Bendri nuostatai

27 str. Įstatymus leidžia Karalius ir tautos atstovybė. Tautos atstovybė sudaryta iš dviejų rūmų.

Kiekvienam įstatymui reikalingas Karaliaus ir tautos atstovybės (abiejų rūmų) patvirtinimas.

28 str. Įstatymo siūlymo teisę turi Karalius ir abeji rūmai.

Įstatymų projektai, atmesti vienu iš rūmų arba Karaliaus, vėl negali būti pateikti tai pačiai sesijai.

29 str. Vykdomoji valdžia yra tik Karaliaus rankose.

Ji įsako paskelbti įstatymus ir išleidžia jų vykdymui reikalingus potvarkius.

30 str. Laikotarpiu, kai tautos atstovybė nėra susirinkusi, Karalius gali neatidėliotiniais atvejais išleisti potvarkius, turinčius įstatymo galią (nepaprastieji įstatymai). Jie neturi prieštarauti Konstitucijai ir turi būti pasirašyti visos valstybės ministerijos (valdininkų). Šie įstatymai pateikiami tvirtinimui rūmams artimiausiame posėdyje ir netenka galios, jeigu vieni iš rūmų jų nepatvirtina.

Antroji dalis

Apie Karalių ir jo ministrus

Pirmas skirsnis

Apie Karalių

31 str. Pirmasis naujosios Lietuvos Karalius yra Jo Didenybė Mindaugas II Vilhelmas, Karlas, Florestanas, Gero, Crescentius.

32 str. Lietuvos Karūną pagal Karališkųjų rūmų vyriškąją liniją paveldi pirmagimis. Karališkiesiems rūmams nepriklauso tik Karaliaus palikuonys, kilę iš santuokos, kurios sudarymui nepritarė Karalius.

Kitais atvejais paskyrimo Karališkiesiems rūmams sąlygas nustato karališkosios vidaus tvarkos taisyklės.

Į sostą negali pretenduoti tas kandidatas į sostą, kuris susituokė be Karaliaus pritarimo, nors jis jau ir nebūtų šioje santuokoje ir neturėtų iš jos įpėdinių.

Be to, į sostą negali pretenduoti tas kandidatas, dėl kurio yra įstatymiškai pareikšta, kad jis dėl savo psichinės ar fizinės ligos nesugebės pats nuolat valdyti.

Karališkosios vidaus tvarkos taisyklės gali nustatyti ir kitas nušalinimo priežastis.

33 str. Karalius pilnamečiu tampa būdamas 24 metų.

34 str. Pradėdamas viešpatauti, Karalius savo asmeniu šitaip prisiekia prieš abejus rūmus:

Priimdamas Dievo malonės dėka ir tautai išrinkus man patikėtą Lietuvos skeptrą, prisiekiu Visagaliu Dievu, kad aš juo teisingai naudosiuos ir Lietuvos tautos gerovė taps vienintelė gaire mano valdyme. Aš prisiekiu, kad sąžiningai laikysiuos Lietuvos Konstitucijos ir įstatymų. Tepadedu man Dievas ir jo Šv. Evangelija.

35 str. Karalius įpareigotas kasmet 10 mėnesių gyventi šalyje. Daugiau kaip 2 mėnesius jis gali būti užsienyje tik tautos atstovybei sutikus.

36 str. Karalius įpareigotas savo vaikus auklėti lietuviška dvasia.

37 str. Sudarydamas santuoką, Karalius turi gauti abiejų rūmų pritarimą. Susituokęs be šito pritarimo, jis netenka

sosto. Palikuonys, gimę iš santuokos, kuriai nebuvo pritarta, netampa Karališkųjų rūmų nariais.

38 str. Karalius turi gauti abejų rūmų pritarimą, jei jis nori tapti kitos šalies valdovu. Kiekvienuose rūmuose tam turi pritarti du trečdaliai visų narių.

Jei Karalius be tokio pritarimo tampa kitos šalies valdovu, tai jis pats ir jo palikuonys praranda Lietuvos karūną.

39 str. Karaliaus asmuo yra neliečiamas, jo ministrai yra atsakingi (56-57 str.).

40 str. Karalius paskiria ir atleidžia ministrus. Jo vyriausybinių aktai įgauna galią tik ministrui pasirašius; tuo būdu pastarasis prisiima atsakomybę.

41 str. Karalius paskiria į visas tarnybas armijoje bei kitose valstybės tarnybos sferose, jei įstatymas arba su Vokietijos reichu sudarytos sutartys nieko kito nenumato.

42 str. Jei su Vokietijos reichu sudarytos sutartys nieko kito nenumato, tai Karalius turi teisę skelbti karą bei sudaryti taiką. Sutartys su kitomis valstybėmis įsigalioja pritarus abejiems rūmams. Slapti valstybės sutarties nuostatai neturi prieštarauti neslapties sutarties nuostatams.

43 str. Karalius pagal įstatymą turi monetų kalimo teisę.

44 str. Jis suteikia malonę, jei tai neprieštarauja 57 str. 3 pastraipai. Amnestija gali būti suteikta tik įstatymu.

45 str. Karalius turi teisę teikti rangus, titulus, ordinus ir kitokius apdovanojimus. Apdovanojimai nesuteikia privilegijų.

46 str. Visi valstybės tarnautojai prisiekia Karaliui ištikimybę ir paklusnumą; be to, civiliniai tarnautojai prisiekia sąžiningai laikytis Konstitucijos.

47 str. Civiliniai tarnautojai paskiriami įstatymu pradėjus valdyti vyriausybei iki jos valdymo pabaigos.

Įstatymu taip pat paskiriamas nekilnojamas turtas Karaliaus dvarui.

48 str. Santykiai tarp pačių karališkųjų rūmų narių ir jų su Karaliumi kaip rūmų galva reguliuojami karališkosiomis vidaus tvarkos taisyklėmis.

49 str. Jei Karalius laikinai negali valdyti, tai jis gali paskirti pavaduotoją.

50 str. Jei Karalius yra nepilnametis arba ilgą laiką negali pats valdyti, tai tam laikotarpiui įvedama regentystė.

Jei regentas jau anksčiau buvo paskirtas įsakymu, tai jis iš karto po regentystės įvedimo turi sukviesti abejus rūmus, kad jie bendrame posėdyje nuspręstų regentystės būtinumą.

Jei regentas prieš tai nebuvo paskirtas įstatymu, tai valstybės ministerija, būtinybei atsiradus, turi sušaukti abejus rūmus, kurie bendrame posėdyje renka regentą. Kol išrinktasis dar neatlieka savo pareigų, lietuvių tautos vardu valdo valstybės ministerija.

51 str. Regentas valdo Karaliaus vardu kaip ir pats Karalius. Prieš pradėdamas valdyti, regentas privalo prieš abejus rūmus taip prisiekti:

Aš prisiekiu Dievu Visagaliu, kad sąžiningai laikysiuos Lietuvos Konstitucijos bei gerbsiu įstatymus ir jais vadovaudamasis valdysiu. Tepadeda man Dievas ir jo Šventoji Evangelija.

Regentas negali įvesti naujų tarnybų dvare ar įsteigti naujų riterių ordinų.

52 str. Jei dėl dvasinės ar fizinės Karaliaus ligos regentystė tęsiasi dešimt metų, tai Karalius įstatymu gali būti nušalintas nuo sosto. Šitas įstatymas turi būti priimtas abejuose rūmuose 38 str. nurodyta balsų dauguma.

53 str. Išmirus visai vyriškajai linijai, jei šiam atvejui iš anksto įstatymu nieko nenumatyta, sostas nepaveldimas.

Tada valstybės ministerija sušaukia abejus rūmus, kurie bendrame posėdyje išrenka naują Karalių. Leistinas laikinas regentystės įvedimas. Kol naujasis Karalius įžengia į sostą arba iki įvedant regentystę, valstybę valdo lietuvių tautos vardu valstybės ministerija.

Antras skirsnis

Apie ministrus

54 str. Karališkųjų rūmų nariai negali būti ministrais.

55 str. Ministrai ir jų įgalioti valstybės tarnautojai turi teisę dalyvauti abejų rūmų posėdžiuose. Jiems reikalaujant, turi būti suteiktas žodis.

Abeji rūmai gali pareikalauti ministrų dalyvavimo.

Ministrai gali būti vienu ar kitu rūmų nariais.

56 str. Ministrai negali išvengti atsakomybės remdamiesi žodiniu arba raštišku Karaliaus įsakymu.

57 str. Seimo nutarimu ministrams dėl nusikaltimo tarnyboje gali būti iškeltas ieškinys. Apie ieškinio iškėlimą sprendžia Taryba. Atsakomybės atveju, bausmės, procesų vedimo tvarką konkrečiau numatys Įstatymas.

Karalius Tarybos pasmerkto ministro gali pasigailėti tik Seimui tarpininkaujant.

58 str. Visi ministrai (su portfeliais ir be jų) sudaro valstybės ministeriją.

Jai vadovauja prezidentas ir viceprezidentas.

Ypatingi įgaliojimai prezidentui suteikiami Karaliaus nurodymu.

Trečia dalis

Apie abejų rūmus

Pirmas skirsnis

Bendri nuostatai

59 str. Rūmai vadinasi Seimu ir Taryba; jie yra lygiateisiai.

60 str. Niekas negali būti abejų rūmų nariu tuo pat metu.

61 str. Abejų rūmų nariai yra visos tautos atstovai ir nesusaistyti pavedimais ir nurodymais.

62 str. Tarnautojai, tapdami rūmų nariais, neprivalo išeiti atostogų.

63 str. Kiekvienas narys, įžengdamas į vienus ar kitus rūmus turi pateikti sava ranka parašytą ir savo parašu patvirtintą tokį pareiškimą:

Aš iškilmingai prisiekiu sąžiningai laikytis Lietuvos Konstitucijos ir gerbti įstatymus. Aš iškilmingai pasižadu sąžiningai vykdyti deputato pareigas.

Kas šito pareiškimo, nepaisant prezidento įspėjimo, tuoju pat nepateikia, pašalinamas iš rūmų.

64 str. Kiekvieni rūmai patikrina savo narių įgaliojimus ir padaro sprendimą apie tai.

Rūmai reglamentuoja savo reikalų eigą ir drausmę; jie renka savo prezidentą, savo viceprezidentą ir savo sekretorius.

Jungtiniame abiejų rūmų posėdyje (37 str., 50 str., 2, 3 pastraipa, 51, 53 str.) pirmininkauja Tarybos prezidentas, o jam negalint, pirmininkauja Seimo prezidentas.

65 str. Abeji rūmai susirenka kasmet sausio mėn. antrąjį antradienį, jei Karalius nesukviečia anksčiau. Jis gali juos sukviesti bet kada, kai to reikalauja aplinkybės.

66 str. Karalius atidaro ir uždaro abejus rūmus asmeniškai arba pavesdamas tai ministrui jungtiniame rūmų posėdyje.

67 str. Karalius, Tarybai pritarus, yra įgaliotas rūmų posėdžius atidėti.

68 str. Abeji rūmai susirenka tuo pat metu, posėdžiai atidaromi, atidedami ir uždaromi tuo pat metu.

69 str. Rūmų posėdžiai yra vieši. Rūmai posėdžiauja slapta, jei prezidentui arba penkiems nariams pasiūlius, nusprendžiama vesti uždara posėdį.

Sprendimas priimamas slaptame posėdyje.

Už teisingus pranešimus iš pasitarimų niekas viešuose posėdžiuose neatsako.

70 str. Abeji rūmai nutarimus priima (išskyrus atvejus, numatytus 30, 52 ir 105 str.) paprasta balsų dauguma.

Kad priimamas nutarimas galotų, būtinas daugumos narių dalyvavimas.

Jei dėl nutarimo priėmimo kyla abejonių prezidentui ar dešimčiai narių, tai skaičiuojami balsai.

71 str. Kiekvieni rūmai, šalia 28 str. nurodytos įstatymų pasiūlymo teisės, turi teisę:

- 1) siųsti Karaliui oficialius laiškus,
- 2) rūmams skirtus prašymus perduoti ministrams,
- 3) iš ministrų reikalauti informacijos apie skundus ir
- 4) faktų tyrimui sudaryti komisijas.

Šios komisijos turi teisę rinkti bet kokius įrodymus. Komisijoms prašant, teisingumo ir administraciniai organai turi suteikti informaciją apie tikrąją padėtį.

72 str. Rūmų narių pasiūlymus turi pasirašyti tam tikras atitinkamų rūmų narių skaičius, kurį nustato reglamentas.

73 str. Rūmų nariai niekada negali būti patraukti teisminėn ar drausminėn atsakomybėn ar šiaip atsakomybėn po posėdžio dėl savo balsavimo arba vienokių ar kitokių pasisakymų rūmuose einant savo pareigas.

74 str. Nė vienas rūmų narys sesijos metu be rūmų sutikimo negali būti tardomas ar suimtas dėl nusikalstamų veiksmų, išskyrus atvejį, kai jis buvo suimtas darant nusikaltimą ar nusikaltimo dieną. Sutikimas duodamas tada, kai atitinkamas narys pats pasiūlo.

Bet kokia rūmų nario baudžiamoji byla ir bet koks tardomasis ar civilinis kalinimas sesijos metu nutraukiamas, jei to reikalauja atitinkami rūmai.

75 str. Rūmų nariai gali atsisakyti parodymų, susijusių su jų kaip deputatų statusu.

76 str. Rūmų nariai gauna dienpinigius ir gali nemokamai važinėti bet kokios klasės vagonė visais pagrindiniais ir šalutiniais Lietuvos geležinkeliais sesijos metu, 10 dienų prieš jai prasidedant ir 10 dienų po jos uždarymo. Smulkiau tą reglamentuoja įstatymas.

Antras skirsnis

Apie Seimą

77 str. Seimas renkamas visuotinais ir tiesioginiais rinkimais slaptai balsuojant. Jį sudaro 93 nariai. Rinkiminės apygardos reglamentuojamas įstatymu.

78 str. Kiekvienas lietuvis, sulaukęs 24 metų ir besinaudojantis visomis valstybės piliečio teisėmis, turi rinkimų teisę toje bendruomenėje (parapijoje), kurioje jis nuolatinais išgyveno arba išbuvo visus paskutinius metus prieš rinkimus.

Rinkimų teisės neturi:

- 1) moterys,
- 2) globojami asmenys,
- 3) bankrutuojantys asmenys,
- 4) asmenys, kurie gauna pašalpą vargšams iš valstybinių ar bendruomenės (parapijos) fondų arba ją gavo paskutinius šešis mėnesius prieš rinkimus.

Kariškiai rinkimų teisę turi tol, kol jie yra tikrojoje karinėje tarnyboje.

Dalyvauti rinkimuose galima tik vienoje vietoje.

79 str. Kiekvienas rinkėjas, prieš atiduodamas rinkiminį biuletenį, turi įrašyti į sąrašą, esantį rinkiminėje patalpoje, savo vardą, pavardę bei užsiėmimą (luomą). Rinkiminio punkto viršininkas turi patvirtinti sąrašo teisingumą.

80 str. Seimo deputatu gali būti kiekvienas rinkimų teisę turintis lietuvis, sulaukęs 24 metų ir jau metus priklausęs lietuviškai valstybinei draugijai.

81 str. Seimas įgaliojimus turi penkeris metus. Po to jis renkamas naujai.

82 str. Karalius su Tarybos pritarimu gali Seimą paleisti. Jei jis šia teise pasinaudoja, tai per 60 dienų po paleidimo turi įvykti nauji rinkimai ir per 90 dienų po paleidimo turi būti surinkti rūmai.

3 skirsnis

Apie Tarybą

83 str. Tarybai priklauso:

1) pilnametis sosto įpėdinis ir kiti karališkieji princai, jei jiems sukako 30 metų,

2) per visą tarnybos laikotarpį: Romos Katalikų vyskupijos vyskupas, Graikų Katalikų vyskupas [-----], Rusinų vyskupas [-----] ir Aukščiausiojo tribunolo prezidentas,

3) du Vilniaus universiteto nariai, kurie yra renkami universiteto profesorių,

4) dvylika narių, kuriuos skiria Karalius, ir

5) dvidešimt keturi nariai, kuriuos išrenka Seimas.

84 str. Tarybos nariais gali būti išrinkti ir paskirti rinkimų teisę turintys lietuviai, sulaukę 30 metų ir jau 3 metus priklausą lietuviškai valstybinei draugijai.

85 str. Renkama ir skiriama dešimčiai metų, bet atsižvelgiant į tai, kad iš kiekvienos trijų kategorijų išrinktų ir paskirtų narių (83 str. 3-5) kas penki metai po pusę iškris. Pirmą kartą iškrentančius nulemia burtų traukimas, kurį atlieka Tarybos prezidentas. Iškritusiuosius galima vėl išrinkti ir paskirti. Jei išrinktas ar paskirtas narys iškrenta

prieš pasibaigiant tarnybai, tai turintieji teisę (universitetas, Karalius, Seimas) paskiria likusiam tarnybos laikui kitą žmogų.

86 str. Renkant Seime narius į tarybą, reikia patenkinti pagal galimybę Seime esančių įvairių frakcijų norus, atsižvelgiant į narių skaičių.

87 str. Karalius turi teisę pašalinti iš Tarybos karališkąjį princa.

88 str. Jei Seimas paleidžiamas (82 str.), Taryba tuo pat metu turi atidėti posėdžius.

Ketvirtasis skyrius

Apie teisminę valdžią

89 str. Teisminę valdžią vykdo Karaliaus vardu nepriklausomi, tik įstatymui pavaldūs teisėjai.

Nuosprendžiai priimami ir vykdomi Karaliaus vardu.

90 str. Teisėjai skiriami iki gyvos galvos, bet įstatymu gali būti numatyta ir amžiaus riba, kurią pasiekus teisėjai išeina į pensiją.

91 str. Teisėjai gali - nekalbant apie atvejus, kai pasikeičia teismų arba jų apygardų struktūra - būti pašalinami prieš jų valią visam laikui ar laikinai arba perkeliami į kitą vietą ar išleidžiami į pensiją tik teismo sprendimu ir tik dėl priežasčių, kurias numato įstatymas.

92 str. Teismų sudarymas ir jų kompetencija bei teisminiai procesai juose reguliuojami įstatymų.

Penktas skyrius

Apie valstybės tarnautojus, nepriklausančius teisėjų luomui

93 str. Teisinius santykius dėl valstybės tarnautojų, nepriklausančių teisėjų luomui, reguliuoja įstatymas.

Šeštas skyrius

Apie įstatymų ir nutarimų privalomumą

94 str. Įstatymai ir nutarimai privalomi tik tada, kai jie yra įtraukti į įstatymų sąvadą. Jie įsigalioja įstatymuose ir nutarimuose nurodytu laiku. Jei toks nenurodytas, tai įstatymai ir nutarimai įsigalioja keturioliktą dieną po tos dienos, kurią atitinkama įstatymų sąvado dalis buvo paskelbta Vilniuje.

Septintas skyrius

Apie finansus

95 str. Visų valstybės pajamų ir išlaidų sumatą reikia sudaryti kiekvieniems metams iš anksto ir įtraukti į valstybės biudžeto projektą. Valstybės biudžeto projektas kasmet nustatomas įstatymu. Biudžetiniai metai prasideda balandžio mėn. 1 d., o baigiasi kovo mėn. 31 d.

96 str. Nukrypimai nuo projekto galimi tik papildomai leidus rūmams. Valstybės biudžeto projekto apskaičiavimus tikrina ir nustato Vyriausieji išdo rūmai. Jų ikūrimas ir įgaliojimai grindžiami įstatymu.

97 str. Tik remiantis įstatymu gali būti paimitos paskolos į valstybės kasą ir suteikiamos garantijos valstybės sąskaita.

98 str. Mokesčiai ir rinkliavos į valstybės kasą imamos tik tada, jei jos įtrauktos į valstybinio biudžeto projektą arba įvestos ypatingais įstatymais.

99 str. Bendruomenių (parapijų), apskričių ir apygardų teisė imti mokesčius reguliuojama bendruomenių (parapijų), apskričių ir apygardų leidžiamuose įstatymuose.

8 skyrius

Apie verslus

100 str. Įvairios verslų šakos, ypač žemdirbystės, turi būti vystomos visomis valstybės turimomis priemonėmis.

Valstybė atidarys pakankamą kiekį profesinių mokyklų.

101 str. Verslininkystė bus reguliuojama įstatymu.

102 str. Geležinkelių, vandens kelių ir valstybinių kelių statyba ir išlaikymas bei jų priežiūra bus reguliuojama ypatingais įstatymais, kurie privalo pagal galimybes palengvinti ir pagerinti susisiekimą.

9 skyrius

Baigiamoji dalis

103 str. Įstatymų numatytais sąlygomis civilinės valdžios įstaigos turi teisę disponuoti ginkluotosiomis pajėgomis įstatymų vykdymo garantavimui ir vidaus tvarkos palaikymui. Įstatymas numatys atvejus, kada ginkluotosios pajėgos įgaliotos vykdyti savarankiškas akcijas.

104 str. Įstatymas numatys, kokių mastu Konstitucijos nuostatos gali būti anuliuotos karo bei maišto atveju.

105 str. Konstitucija gali būti pakeista įstatymu, kuris priimamas abejuose rūmuose 38 str. nurodyta balsų dauguma.

10 skyrius

Pereinamojo laikotarpio nuostatai

106 str. Praėjus po paskelbimo 10 metų, Konstitucija peržiūrima. Iki to laiko reikėtų kiek galima vengti pakeitimų.

107 str. Su tautos atstovybės pritarimu iki 1930 m. sausio mėn. 1 d. užimti valstybinės valdžios postus, išskyrus ministro postus, ir dirbti juose gali Reicho vokiečiai.

11 skyrius

Konstitucijos įsigaliojimo laikas

108 str. 90 ir 91 str. įsigalioja nuo 1925 m. sausio mė. 1 d.

3 skyriaus 3 dalies (59-88 str.), kur kalbama apie abejus rūmus, įsigaliojimo laikas nustatomas Karaliaus potvarkiu. Kitais atvejais Konstitucija įsigalioja po jos paskelbimo su sąlyga, kad iki laiko, nurodyto antroje pastraipoje, dabar egzistuojanti "Taryba" sukviest tautos atstovybę. Ši taryba laikinai pavaduoja abejus rūmus.